

"Vi var nogle brændte børn, der fandt sammen, fordi vi ikke passede ind i normerne"

Et kvalitativt studie af socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser i det senmoderne samfund



**Speciale, Kandidatuddannelse i Socialt Arbejde
Aalborg Universitet
Januar 2022**

Navn: Nina Mac
Studienummer: 20190921
Antal anslag: 167.861
Vejleder: Søren Juul

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Indledning.....	2
<i>Introduktion.....</i>	<i>2</i>
<i>Problemfelt.....</i>	<i>2</i>
<i>Projektdesign.....</i>	<i>8</i>
Kapitel 2: Kritisk hermeneutik – specialets videnskabsteoretiske grundlag.....	9
Kapitel 3: Specialets teoretiske fundament.....	12
<i>Anerkendelsens betydning.....</i>	<i>13</i>
<i>Teoretisk ramme: Hvad giver anerkendelse i det senmoderne samfund?.....</i>	<i>16</i>
<i>Udmattelse af selvet.....</i>	<i>20</i>
<i>Delkonklusion</i>	<i>23</i>
Kapitel 4: Metodiske overvejelser	24
<i>Arbejds- og erkendelsesproces.....</i>	<i>24</i>
<i>Specialets empiriske fundament – kvalitative livsverdensinterview</i>	<i>25</i>
<i>Samspil mellem teori om empiri.....</i>	<i>30</i>
<i>Databearbejdning og analysestrategi.....</i>	<i>32</i>
Kapitel 5: Analyse	33
<i>Analysedel 1: Det udmattende ungdomsliv.....</i>	<i>33</i>
<i>Analysedel 2: En uretfærdig anerkendelseskamp</i>	<i>46</i>
<i>Delkonklusion</i>	<i>54</i>
<i>Analysedel 3: Alternative veje til anerkendelse.....</i>	<i>55</i>
<i>Delkonklusion</i>	<i>67</i>
Kapitel 6: Konklusion	68
Litteraturliste	71

Kapitel 1: Indledning

Introduktion

Specialets problemstilling undersøger, hvordan socialt udsatte unge oplever og håndterer det senmoderne samfunds krav til ungdomslivet, som udspiller sig inden for en snæver normalitetsforståelse af, hvordan ungdomslivet bør udfolde sig. Dette undersøges gennem en teoretisk og empirisk analyse af de forhold i samfundet, som vanskeliggør de unges anerkendelsesbetingelser med bidrag fra seks kvalitative interview med socialt udsatte unge. I det følgende vil jeg begrunde problemstillingens faglige kontekst og min indkredsning af problemstillingen.

Problemfelt

Alle må løbe hurtigere, nå højere, være stærkere (...) Præstation er blevet et ideal for det gode liv og synonymt med frihed. Men når der ligger et latent præstationskrav og forventningspres på os, så bukker flere og flere mennesker under og ender som tabere med depressioner og angst (Petersen i Berlingske 2016).

Sådan fortæller sociolog Anders Petersen om det *præstationssamfund*, vi lever i i dag. Kendetegnende for præstationssamfundet er en kultur, hvor præstation dyrkes, hyldes og vurderes som et uomgængeligt inklusionskriterie. Omdrejningspunktet for anerkendelse er den personlige succes båret af en disciplineret vilje til sejr (Petersen 2016: 61-62). Der stilles høje krav til individet om at udvise selvdisciplin, hvilket præstationssamfundet ikke bare fordrer men aktivt bidrager til at forme gennem en institutionalisering af idealet i samfundets uddannelser, institutioner og på arbejdsmarkedet (Petersen 2016: 91).

Ifølge Petersen kan fremkomsten af præstationskulturen ses i lyset af det, som professor emeritus, Ove Kaj Pedersen, kalder Konkurrencestaten. Pedersen argumenterer for, at samfundet har gennemgået en gennemgribende omvæltning fra en velfærdsstat til en konkurrencestat, og at der i den forbindelse er sket et markant skift i menneskesynet (Pedersen 2011: 173). Hvor det i velfærdsstaten handlede om at skabe den gode demokratiske borger gennem velfærdsordninger og sociale sikringer, er målet i konkurrencestaten at skabe en

effektiv og produktiv arbejdskraft, som kan stille samfundet bedst muligt i den globale konkurrence (Petersen 2016: 56). Således argumenterer Pedersen at "idealet om den eksistentielle personlighed omformuleres til idealet om den opportunistiske personlighed" (Pedersen 2011: 188).

Konkurrencestaten i praksis

Fra begyndelsen af 1990'erne begynder man at indføre reformer, som forsøger at påvirke individets interesser, normer og holdninger (Pedersen 2011: 169). Nyere eksempler på denne slags politikker, der har til formål at skabe en aktiv arbejdsmarkedspolitik er reformer af dagpengesystemet, førtidspensionssystemet og fremdriftsreformen (Boje og Ejrnæs 2015: 94). Et aktuelt eksempel på konkurrencestatens synlighed i det politiske landskab kan ses i regeringens nye reformudspil fra september 2021: *Danmark kan mere I*. Allerede titlen på udspillet afslører udspillet centrale formål, som nemlig er at få flere i beskæftigelse, og at det skal gå hurtigere end i dag (Regeringen 2021: 6). Blandt dem der mere effektivt skal integreres på arbejdsmarkedet er nyuddannede dimittender, og vejen hertil forslås gennem en økonomisk incitament-politik bl.a. ved at sænke dimittendsatsen og reducere dagpengeperioden (Regeringen 2021: 18). Man kan således i de konkrete politikker se forsøg på at øge og forme arbejdskraften til at indeholde ansvarsbevidste borgere, som kan omsættes til en produktiv og effektiv arbejdskraft.

Ifølge Petersen kan den neoliberale konkurrencementalitet anskues i alle aspekter af samfundet, og den individuelle præstation er således bestemmende for ens position i konkurrencen. Sociolog Rasmus Willig beskriver denne tendens som 'en u-vending af kritikken', hvor man i dag vender al ansvar og selvkritik indad, fremfor tidligere hvor kritikken i langt højere grad tilfaldt omverdenen og samfundet (Sørensen et al. 2017: 30). Man kan altså se, at præstationslogikkerne både virker i samfundets politikker og er indlejret i individets selvopfattelse og orienteringshorisont.

Samfundsudviklingen i et ungeperspektiv – udsathed under forandring

Ungdomsforskningen er optaget af at forstå, hvordan ungdomslivet kommer til udtryk og forandrer sig i takt med de udfordringer, som følger med samfundets udviklingstendenser (Mørch 2010: 13). Selvom størstedelen af de unge i dag trives, peger forskning på, at

samfundsudviklingens nye belastninger og krav i høj grad er slået igennem i ungdomslivet, hvor man ser en stigende mistrivsel blandt unge, og at oplevelsen af at stå udsat i samfundet breder sig (Görlich et al. 2019: 17).

Ungdomsforskningen peger på to tendenser i udviklingen af udsathed. Den første tendens kan ses, når man kigger på den gruppe af unge, som man typisk kendetegner som de 'traditionelt' udsatte unge (Görlich et al. 2019: 20). Denne gruppe defineres på mange måder, men kan ofte karakteriseres ved at kæmpe med komplekse og langvarige sociale problemstillinger som hjemløshed, misbrug, kriminalitet og psykiske lidelser (Görlich et al. 2019: 24). De defineres ofte også som restgruppen, altså dem som har været uden for uddannelses- og beskæftigelsessystemet i to år i træk (Görlich et al. 2019: 20). Forskning peger på, at antallet af disse meget udsatte unge ikke har ændret sig synderligt i mange år. I perioden mellem 2008 og 2017 har andelen af unge uden for uddannelse eller beskæftigelse ligget mere eller mindre stabilt på ca. 10 pct. Udviklingen viser sig altså ikke ved en stor ekspansion af gruppen men til gengæld ved, at disse udsatte unge har fået det meget værre end tidligere. Det ses bl.a. ved en fordobling af antallet af unge hjemløse mellem 2009 og 2017 (som dog er faldet lidt igen) - de unge udgør dog fortsat en tredjedel af alle hjemløse (Görlich et al. 2019: 21). En undersøgelse lavet af KL's nyhedsbrev Momentum viser desuden, at andelen af unge i behandling for stofmisbrug næsten er fordoblet i perioden 2006-2016 og nu udgør 45 pct. af den samlede gruppe. Det handler både om bedre opsporing men altså også om det forhold, at flere og flere unge tyer til misbrug af stoffer. Desuden viser analysen, at der blandt disse unge i misbrugsbehandling ligeledes er sket en stigning i andelen med psykiske lidelser fra 32 pct. til 45 pct. (Jørgensen 2018).

Den anden tendens i udviklingen af udsathed ses ved en ny stigende mistrivsel blandt unge, hvis kendetegn differentierer i forhold til, hvad man traditionelt set har forbundet med social udsathed. Der er tale om en gruppe af middelklasseunge som ikke nødvendigvis er opvokset under underprivilegerede, socialt belastede vilkår (Görlich et al. 2019: 22). Denne gruppe unge kan ligeledes kæmpe med forskellige sociale udfordringer men et centralt kendetegn for gruppen af disse 'nye udsatte' er psykisk mistrivsel (Görlich et al. 2019: 25).

Udsatheden har altså ændret udtryk ved både at bevæge sig bredere ind i middelklassen og samtidig forværre vilkårene for de unge, der på de klassiske parametre i forvejen mistrives. Udsathed som fænomen er selvfølgelig sjældent så sort hvidt, at den med lethed kan opdeles i klassisk og ny udsathed. Der er efterhånden en udbredt konsensus på forskningsfeltet om, at udsathed ikke alene bør forstås som et produkt af social arv, men tværtimod ses som en dynamisk størrelse, hvor man kan bevæge sig frem og tilbage og ud og ind af udsatte positioner gennem livet (Nielsen 2017: 38).

Klassisk udsathed som specialets fokus

For klarhedens skyld vil jeg her argumentere for, at specialets fokus *primært* er på den gruppe af unge, hvis kendetegn minder mest om den klassiske udsathed. Med bevidstheden om at udsathed ikke er en statisk størrelse ligger min centrale interesse, motivation og indignation på det sociale problem, at unge som *i forvejen* befinder sig i en sårbar position og af samfundet presses længere og længere ud i udsatheden. Hvordan klarer disse unge sig i det senmoderne samfund? Kultur- og socialpsykolog, Sven Mørch, argumenterer:

For unge, som ikke kan leve op til de senmoderne udfordringer og ikke bruger og kan bruge de individualiseringsmuligheder og kompetencetilbud, der gives i samfundet, kan der ske en "relativ deindividualisering", som handler om at komme til at stå svagere kompetencemæssigt, og derfor mere udsat i en senmoderne verden (Mørch 2010: 15).

Personer med komplekse problemer mødes af et lige så komplekst velfærdssystem

Denne gruppe af udsatte unge har, som nævnt, ofte komplekse og sammensatte problemer, som kræver en koordineret, tværfaglig og helhedsorienteret indsats for at komme udsatheden til livs (Sjursen 2019). Men undersøgelser peger på, at en central udfordring for det sociale arbejde med målgruppen findes i organiseringen af det sociale system, som besværliggør muligheden for at arbejde helhedsorienteret med det enkelte menneske.

Professor MSO Nanna Mik-Meyer har som medforfatter på et større forskningsprojekt med VIVE undersøgt, hvordan de mange tilbud rettet mod udsatte borgere i velfærdssystemet fungerer i praksis. Undersøgelsens resultater viser, at velfærdssystemet er præget af en række

barrierer og dilemmaer, som vanskeliggør muligheden for at tilrettelægge en helhedsindsats, der retter sig mod udsatte mennesker med sammensatte og komplekse problemstillinger. Det drejer sig både om økonomi og lovgivning, men også om uhensigtsmæssige måder at organisere arbejdet med målgruppen på, og udfordringer i samarbejdet med andre institutioner (Mik-Meyer i VIVE 2018: 24).

Det udfordrede helhedssyn i det sociale arbejde ses også i forskningen om udsatte unge. Der eksisterer en hel del viden om udsatte unges sociale problemer og hvordan de søges løst, men det er igen oftest med afsæt i den unges konkrete problemstillinger som fx misbrug eller hjemløshed og dernæst med et sekundært blik på de komplekse udfordringer, som ses i relation hertil (Katznelson et al. 2015: 15). Der mangler derfor et fyldestgørende helhedsbillede af udsatte unges komplekse og sammensatte problemer, for netop at få en samlet forståelse af målgruppens udfordringer og dermed også, hvordan og med hvilke sociale indsatser, man kan løse problemet.

Det normale ungdomsliv?

Rapporten *Unge på kanten* (2015) forsøger at imødegå problematikken om det manglende helhedssyn ved at undersøge, hvad der kendetegner socialt udsatte unge på kanten, og hvilke strategier de tager i anvendelse for at skabe en så meningsfuld tilværelse som muligt. Et af de centrale fund er, at de udsatte unge orienterer sig mod '*kulturelt indlejrede forestillinger om 'normalitet' på alle livets arenaer*' (Katznelson et al. 2015: 110). Normalitetsbegrebet centrerer sig særligt om det ordinære uddannelses- og beskæftigelsessystem, og de unge udtrykker et ønske om at bidrage og indgå i bredere samfundsmæssige kontekster (Katznelson et al. 2015: 111). Mange af de unges drømme og forventninger indeholder den 'fulde pakke af normalitet' uden mellemstationer. En forestilling som afspejler det senmoderne samfunds idealer om præstation, udvikling og individuelt ansvar. De ambitiøse mål er ofte svære at realisere i betragtning af deres livssituation med udfordringer og begrænsede ressourcer, hvilket betyder, at både de unge selv og samfundet mister de ressourcer og den vilje, som gruppen faktisk besidder og kan bidrage med. I idealet om det normale ungdomsliv eksisterer altså et meget snævert normalitetsbegreb, især om uddannelse og beskæftigelse som samfundsnorm, der ekskluderer de unge, som ikke kan eller vil leve op til det senmoderne samfunds idé om, hvordan et ungt menneske skal og bør leve. Rapporten peger på at:

(...) der er (...) behov for perspektiver og horisonter, som kan supplere ordinær uddannelse og beskæftigelse. Der er muligheder, men vi kan komme meget længere. Der er masser af ubrugte ressourcer og uudnyttede samfundsmæssige potentialer, men der mangler en systemisk erkendelse af, at disse ikke alene kommer i spil gennem ordinær uddannelse og arbejde (Katznelson et al. 2015: 111).

Jeg ønsker i specialet at tage denne pointe videre. I lyset af et anerkendelsesideal er specialets ambition at undersøge, hvordan socialt udsatte unge oplever og håndterer deres livssituation samt anerkendelses- og deltagelsesmuligheder i det senmoderne samfund. Forhåbningen er, at specialets fokus kan bidrage til at opnå en større helhedsforståelse af udsatte unges livsverden, udfordringer og drømme mhp. at skabe en positiv forandring for denne gruppe. For hvad er i grunden et 'normalt ungdomsliv', og kan man brede normalitetsforståelsen mere ud, så det også anerkender udsatte unges egenskaber og forestillinger om det gode liv? Dette problemfelt udtrykker projektets overordnede motivation og sætter rammerne for problemformuleringen:

[Problemformulering:](#)

Hvordan oplever og håndterer socialt udsatte unge det senmoderne samfunds krav og forventninger til ungdomslivet, og hvordan kan de unges anerkendelsesbetingelser styrkes samfundsmæssigt?

For at besvare problemformuleringen arbejder jeg ud fra følgende tre undersøgelsesspørgsmål:

- 1) Hvordan oplever socialt udsatte unge deres betingelser for at leve op til samfundets generelle normer og forventninger til ungdomslivet?
- 2) Hvordan oplever socialt udsatte unge deres betingelser for at leve op til det sociale systems specifikke krav til ungdomslivet?
- 3) Hvilke sociale og samfundsmæssige initiativer og praksisser hhv. styrker og modarbejder socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser?

Projektdesign

Med problemfeltet og problemstillingen på plads vil jeg nu præsentere specialets projektdesign mhp. at forklare specialets røde tråd og skabe et overblik og en forståelse for sammenhængen mellem de forskellige kapitler.

I **kapitel 2** vil jeg beskrive mit videnskabsteoretiske grundlag, kritisk hermeneutik, for at skabe en forståelse for specialets grundopfattelser, der danner rammen for de metodiske og teoretiske overvejelser og valg, som jeg har gjort mig gennem hele undersøgelsen. Her præsenteres også Axel Honneths anerkendelsesideal, som udgør specialets normative fundament.

I **kapitel 3** vil jeg præsentere specialets teoretiske fundament mhp. at forklare, hvilke bestemte perspektiver og forståelser, som analysen trækker på i analysen af socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser. Jeg vil først diskutere Axel Honneths teori om anerkendelse med formålet at vise, hvordan mangel på anerkendelse viser sig som krænkelse, der kan nedbyde de unges selvforhold. Dernæst vil jeg inddrage en række teoretiske perspektiver mhp. at vise, hvordan den moderne samfundsudvikling har besværliggjort betingelserne for anerkendelse. Slutteligt vil jeg tilføje endnu en dimension til anerkendelsesperspektivet ved at redegøre for Alain Ehrenbergs teori om det udmattede selv. Formålet hermed er både at skabe en større forståelse for samfundsudviklingens betydning for unges anerkendelsesbetingelser i dag og for at vise, hvordan jagten på anerkendelse kan føre til en udmattelse af selvet og depression.

I **kapitel 4** vil specialets metodiske tilgang blive præsenteret med formålet at forklare hvilke overvejelser og valg, der er gjort i løbet af undersøgelsen. Jeg vil først beskrive min arbejdsproces med formålet at udpensle den rejse, der har ledt til specialets problemstilling. Dernæst vil jeg udfolde det empiriske grundlag, som består af seks kvalitative interview med udsatte unge. Jeg vil reflektere over de forskellige forberedelser, overvejelser og valg, jeg har foretaget i forbindelse med indhentelsen og bearbejdelsen af min empiri for at skærpe gennemsigtigheden og validiteten.

Kapitel 5 udgør specialets analyse, som er opdelt i tre dele. Første analysedel undersøger, hvordan udsatte unge oplever og håndterer samfundets generelle normer og forventninger til ungdomslivet. Her er formålet at belyse, hvordan og i hvilken udstrækning de unge oplever utilstrækkelighedsfølelser og udmattelse i forsøget på at leve op til samfundets forventninger. Anden analysedel undersøger, hvordan de udsatte unge oplever og håndterer det sociale systems specifikke krav til ungdomslivet. Her analyseres de unges oplevelser af, i kontakten med de offentlige myndigheder, ikke at føle sig behandlet som ligeværdige individer med moralsk autoritet og hvordan krænkelser opleves og håndteres af de unge. Tredje og sidste analyse undersøger, hvordan man som samfund kan styrke de udsatte unges anerkendelsesbetingelser. Her diskuteres først hvilken betydning forskellige sociale tilbud har for de unges anerkendelsesbetingelser, for herefter at diskutere forbedringsmuligheder i den direkte kontakt mellem det sociale system og de udsatte unge. Afslutningsvist samles der i **kapitel 6** op på specialets pointer i en konklusion.

Kapitel 2: Kritisk hermeneutik – specialets videnskabsteoretiske grundlag

I dette afsnit vil jeg gøre det klart, hvordan den kritiske hermeneutik har influeret på specialets vidensproduktion, herunder de metodiske og teoretiske overvejelser og valg, jeg har foretaget i undersøgelsen. Jeg vil løbende reflektere over de videnskabsteoretiske overvejelser ved at sætte dem i perspektiv til specialets problemstilling om socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser i det senmoderne samfund.

Hermeneutikkens antagelser

Ifølge hermeneutikken består den centrale videnskabelige opgave i at opnå en overbevisende, fortolkende forståelse af den mening, som findes i menneskelige livsytringer (Juul 2012: 110). Et overordnet redskab til at opnå denne erkendelse på, relaterer sig til den hermeneutiske cirkel. I metodehermeneutikken anses den hermeneutiske cirkel som værende et "epistemologisk princip", hvormed menes, at for at opnå viden om et fænomen må man veksle mellem at forstå de enkelte dele af det fænomen, som ønskes fortolket, i relation til en større helhed og omvendt (Juul og Pedersen 2012: 111).

I den filosofiske hermeneutik udvikles forståelsen af den hermeneutiske cirkel fra at være et epistemologisk princip til en ontologisk grundantagelse om menneskets væren. Her drejer den

hermeneutiske cirkel sig om forholdet mellem forskeren og den genstand, der skal fortolkes (Juul og Pedersen 2012: 111). Det er derfor afgørende, at man i sin erkendelsesproces er bevidst om sin plads i den sociale verden, og at man i kraft af denne tilstedeværelse er fyldt med forforståelser om virkeligheden. Disse fordomme kan og skal ikke gemmes væk, men bør derimod anvendes aktivt og ekspliciteres i fortolkningsarbejdet for at opnå en større forståelse for det fænomen, man undersøger. Fordomme er ikke en barriere for forståelsesprocessen, de er tværtimod produktive for erkendelsen (Juul 2012: 121-122).

I forhold til specialets problemstilling har jeg en forforståelse om, at der med den moderne samfundsudvikling er sket en række fejludviklinger, som har vanskeliggjort anerkendelsesbetingelserne for socialt udsatte unge markant. Jeg stiller mig kritisk over for den nuværende udvikling, hvor unge der i forvejen er udsatte, af samfundet forsøges presset ind på en normalitetssti, som er meget snævert orienteret mod præstation, uddannelse og beskæftigelse. Min antagelse er, at den snævre normalitetsforståelse afspejler samfundets høje krav til ungdomslivet, som de udsatte unge ikke kan eller vil leve op til, og at konsekvenserne heraf er øget mistrivsel og udsathed blandt disse unge. Kritikken udspringer desuden af mine normative forforståelser om et ideal om 'det gode ungdomsliv', som fordrer anerkendelse, rummelighed og respekt for forskellighed. Alle disse forforståelser er igennem specialeprocessen blevet udfordret, nuanceret og kvalificeret i samspil med specialets empiri og teori, hvilket har været særdeles givende for min arbejds- og erkendelsesproces.

Kritisk hermeneutik og nyere kritisk teori

Med min kritiske og normative tilgang til undersøgelsen anser jeg den kritiske gren af hermeneutikken som velvalgt for specialets vidensproduktion. I den kritiske hermeneutik hersker nemlig et dialektisk forhold mellem *er* og *bør*: Man skal både beskrive virkeligheden, som den er, herunder anerkende traditionens betydning og menneskets tidslighed, men samtidig forholde sig kritisk til etablerede tænkemåder og rutiner og tænke i fremtidsorienterede perspektiver (Juul 2012: 141). Dette blik for forandring skaber en forbindelse til kritisk teori, der har et centralt normativt perspektiv, som hermeneutikken ikke på samme måde tilbyder (Juul 2012: 141-142).

Specialets bærende teori tager afsæt i nyere kritisk teoris centrale filosof, Axel Honneth, der med sit anerkendelsesteoretiske perspektiv argumenterer for en tydelig kobling mellem hermeneutikken og kritisk teori (Juul 2012: 352). Med anerkendelsesteorien som specialets normative ramme vurderer jeg, at en eksplicitering af Honneths ontologiske og epistemologiske positionering inden for den kritiske teoretiske skole kan medvirke til at tydeliggøre koblingen mellem hermeneutikken og kritiske teori - og dermed også præcisere, hvilken videnskabsteoretisk tilgang jeg endeligt anlægger for specialets vidensproduktion.

Inden for det kritisk teoretiske paradigme er grundtanken, at samfundsvidenskaben har en emancipatorisk opgave i at identificere fejludviklinger i samfundet, som virker undertrykkende og forhindrer menneskelig trivsel, og i at opstille normative idealer for det gode liv (Juul 2012: 320). Denne tilgang deler Honneth, men understreger vigtigheden af et empirisk begrundet udgangspunkt i de samfundskritiske analyser (Juul 2012: 323). Hermed tydeliggøres det, hvordan han opfatter den kritiske teoris epistemologi ved at kritikken bør have sit normative holdepunkt i virkelige menneskelige krænkelseserfaringer, frem for at idealet begrundes i teoretisk spekulation (Juul 2012: 337).

Honneth positionerer sig i flere henseender i en hermeneutisk retning, da det i hermeneutikken handler om at fortolke og eksplicitere den underliggende mening, som findes i forskellige fænomener i den sociale verden, som ikke umiddelbart er tilgængelige (Juul 2012: 108). Samtidig tilslutter han sig den kritiske teoris ontologiske grundantagelse; at kritikens opgave er at identificere og kritisere faktisk eksisterende fejludviklinger i samfundet (Juul 2012: 352). Opsummerende drejer vidensproduktionen sig derfor om:

(...) at identificere sociale fejludviklinger, der forhindrer mennesker og grupper i at opnå den anerkendelse, som er grundbetingelsen for det gode liv. Det er selvsagt en fortolkningsopgave, hvor forskeren må argumentere overbevisende for, at der virkelig er en konflikt mellem idealet og de sociale realiteter (Juul 2012: 341).

Jeg tilslutter mig i specialet Honneths ontologiske og epistemologiske anskuelser om, at der eksisterer en social virkelighed, som kan observeres og afdækkes rationelt, og hvis moralske fejludviklinger nødvendigvis må kritiseres i lyset af et anerkendelsesideal (Juul 2012: 351). Honneths perspektiver harmonerer godt med specialets ambition om at identificere og

problematisere de forskellige barrierer for anerkendelse, som står i vejen for, at udsatte unge kan realisere sig selv og opnå et godt liv. Min antagelse er, at socialt udsatte unge, grundet deres udsatte position i samfundet, ikke har samme mulighed for at leve op til de præstationer, som vurderes anerkendelsesværdige, og derfor hyppigere end andre unge konfronteres med forskellige krænkelser i form af nedværdigelser, stigmatisering og retlig diskrimination. Det er således med fraværet af denne anerkendelse og i lyset af anerkendelsesidealet, at jeg i specialet problematiserer den patologiske udvikling, som forværrer socialt udsatte unges position i samfundet, og som jeg ønsker at undersøge nærmere.

Kapitel 3: Specialets teoretiske fundament

Jeg vil i dette kapitel redegøre for specialets teoretiske grundlag. Jeg vil først diskutere Honneths anerkendelsesteori, som udgør det teoretiske udgangspunkt for resten af kapitlets teoretiske perspektiver. Med min antagelse om at socialt udsatte unge i dag er dårligere stillede end andre unge i kampen om anerkendelse, mener jeg at teorien er velvalgt ift. at undersøge, hvordan og hvornår mine informanter støder på barrierer for anerkendelse i samfundet, og hvordan det påvirker deres mulighed for at opnå et godt liv.

Hvad der giver anerkendelse afhænger, ifølge Honneth, af samfundet og dets kulturelle normer, værdier og idealer. Derfor vil jeg supplere anerkendelsesteorien ved at inddrage teoretiske perspektiver, som beskæftiger sig med samfundsmæssige fejludviklinger og sociale patologier i det senmoderne samfund for at vise, hvordan betingelserne for anerkendelse har ændret udtryk og er blevet vanskeliggjorte af disse fejludviklinger. Den teoretiske ramme bidrager til en større forståelse af de forskellige barrierer for anerkendelse, de udsatte unge møder i ungdomslivet.

Afslutningsvist inddrager jeg Alain Ehrenbergs teori om det udmattede selv, som tager mange af Honneths pointer videre, men dykker mere ned i konsekvenserne ved jagten på anerkendelse, som fører til en udmattelse af selvet. Min antagelse er, at de unge føler sig overvældede og belastede af ungdomslivets krav om at tage (den rigtige) uddannelse, have et socialt liv på den måde det forventes og være bevidste, initiativrige og handlingsparate ift. retningen for deres liv. Jeg anser derfor Ehrenbergs teori som velegnet til at undersøge de unges livsverden ift. hvordan og hvornår de føler sig utilstrækkelige og udmattede af kravene om, på

egen hånd, at skulle finde deres autentiske måde at være ung på. Jeg vil påbegynde teorikapitlet med specialets centrale teori; Honneths teori om anerkendelse.

Anerkendelsens betydning

For at kunne udarbejde en normativ samfundsteori er det, ifølge Honneth, nødvendigt med et begreb om de helt basale forudsætninger for, at et menneske kan realisere sig selv og opnå et godt liv. Uden dette er det ikke muligt at begrunde en kritik af de forhold i samfundet, der fungerer som barrierer for at opnå et vellykket menneskeliv (Juul 2012: 336). Honneths teori er forankret i den tyske filosof G.W.F. Hegels anerkendelsestanke om, at gensidig anerkendelse er en fundamental forudsætning for menneskets personlige identitetsudvikling og dermed for at kunne opnå et godt liv (Honneth 2006: 99).

Honneth inddrager socialpsykologen Georg Herbert Meads indsigter mhp. at rekonstruere Hegels tidlige tanker om den intersubjektive anerkendelses natur. Især Meads idé om *den generaliserede anden* anser Honneth som frugtbar til at undersøge, hvordan den menneskelige identitet er et resultat af erfaringen af intersubjektiv anerkendelse ved at internalisere samfundets normative forventninger (Honneth 2006: 110). Anerkendelsesprocessen sker ved at genkende sig selv i 'den anden', og derfor forudsætter muligheden for at opbygge et positivt selvforhold interaktion gennem sociale relationer (Honneth 2006: 54).

Honneth har udarbejdet tre anerkendelsessfærer, som til sammen omfavner individets sociale liv, hvori kampen om anerkendelse foregår: Den private sfære, den retlige sfære og den solidariske sfære (Juul 2012: 341-342). Anerkendelse i de tre sfærer medfører byggestenene til et positivt selvforhold, som er centrale for at individet kan opnå et godt liv. Det betyder omvendt også, at med fraværet af anerkendelse, eller en krænkelse, er en positiv identitetsudvikling ikke mulig, eftersom individet oplever at blive frarøvet den positive selvforståelse, som det gennem de tre sfærer ideelt set har opnået (Honneth 2006: 175). Det er derfor også i de tre anerkendelsessfærer, at man skal finde tilsvarende krænkelsesformer, som resulterer i følelser af ringeagt, uretfærdighed og nedværdigelse. Når individet erfarer en krænkelse, bliver det gjort opmærksom på sin sociale situation hvilket kan motivere individet til at gå ind i en kamp om anerkendelse (Honneth 2006: 180).

Den private sfære

Den første sfære inkluderer de primærrelationer, som bygger på nære, følelsesmæssige bånd som familieforhold, nære venskaber og parforhold (Honneth 2006: 130-131). Denne form for anerkendelse er central for menneskets følelsesmæssige sikkerhed, og kærlighedserfaringen afføder en grundlæggende selvtillid hos individet (Honneth 2006: 145). Selvtillid er fundamentet for, at individet gennem de to andre anerkendelsessfærer kan videreudvikle en sund identitetsdannelse og selvstændigt indgå i det offentlige liv (Honneth 2006: 146). Krænkelser i den private sfære påvirker individets fysiske integritet, hvilket fx kan komme til udtryk gennem voldtægt og mishandling (Honneth 2006: 176). Årsagen til at krænkelsen har dette fysiske aspekt er, at det relaterer sig til en følelse af magtesløshed og kontroltab over sin egen kropslige autonomi, eftersom man er underlagt et andet menneskes vilje. En krænkelse i denne sfære medfører en nedbrydning af ens tillid og tro på sig selv og omverdenen (Honneth 2006: 176-177).

Flere af mine informanter fortæller om svære betingelser i deres barndom, som kan kategoriseres som krænkelser i den private sfære, og som formentlig kan have haft betydning for deres udsatte position i dag. Jeg ønsker dog i specialet særligt at undersøge *samfundskravenes* betydning for informanternes muligheder for at opnå anerkendelse i den solidariske og retlige sfære, hvorfor specialets fokus vil ligge her.

Den retlige sfære

Den retlige form for anerkendelse kan forstås som den lige tildeling af rettigheder, der resulterer i en universel agtelse som ligeværdig borger i samfundet. Individet er kun i stand til at opfatte sig selv som et retssubjekt værdigt til ligebehandling, når det via gensidige anerkendelsesforhold bliver bevidst om de sociale normer og forpligtelser, man har over for hinanden i samfundet (Honneth 2006: 148). Ifølge Mead opnår individet med den retlige anerkendelseserfaring en bevidsthed om sin plads i det større fællesskab og dermed også om sin identitets sociale værdi (Honneth 2006: 112). Derfor følger også en øget forståelse af sig selv som en moralsk tilregnelig person, som kan deltage på lige fod med andre medlemmer af samfundet. Denne anerkendelse afføder en følelse af selvrespekt (Honneth 2006: 162).

Eftersom der opbygges denne særlige bevidsthed hos individet om dets position som ligeværdig borger med krav og forventninger om ligebehandling, kommer krænkelserne i den retlige sfære til udtryk, når individet på systematisk vis nægtes lige adgang til disse krav og rettigheder i samfundet. Med fratagelsen af rettigheder følger nemlig et brud i den opbyggede forståelse af sig selv som en moralsk tilregnelig person og ligeberettiget interaktionspartner. Denne form for ringeagt risikerer at ødelægge individets selvrespekt (Honneth 2006: 178). I forhold til min problemstilling er min tese, at krænkelser i den retlige sfære særligt kommer til udtryk i de udsatte unges relation til forskellige myndigheder med erfaringer om ikke at få deres krav og rettigheder taget alvorligt og blive anerkendt som moralske autoriteter.

Den solidariske sfære

Mens den retlige anerkendelse handler om at blive anerkendt som en retsperson med krav på universelle rettigheder i samfundet, så handler den solidariske sfære om at opnå anerkendelse på baggrund af de personlige egenskaber og præstationer, der gør individet unikt og *adskiller* det fra alle andre (Honneth 2006: 153-154). Anerkendelsen sker, når individet formår at få anerkendt sin selvrealisering inden for rammerne af fællesskabets fastsatte værdier (Honneth 2006: 163). Anerkendelse i den solidariske sfære afføder derfor et praktisk selvforhold, som Honneth betegner som selvværdsættelse (Honneth 2006: 173). For at opnå anerkendelse i denne sfære kræver det, at individerne orienterer sig mod en fælles verden af definerede værdier og idealer, inden for hvilken man kan gøre sine egenskaber og præstationer gældende og bidrage til at realisere fællesskabets værdier (Honneth 2006: 164). Kriterierne for hvilke egenskaber og præstationer, der vurderes værdifulde er bundet op om det givne fællesskabs kulturelle værdier og normsæt. Det vil jeg uddybe nærmere i afsnittet "Den teoretiske ramme".

Krænkelserne i den solidariske sfære viser sig som nedværdigelse og stigmatisering af individers bestemte livsformer, værdier eller overbevisninger. Hele individets leveform bliver med krænkelsererfaringen derfor opfattet som i uoverensstemmelse med det omgivende samfunds værdihorisont. Konsekvensen af ikke at leve op til fællesskabets værdier er en samfundsmæssig nedvurdering af individets pågældende selvrealiseringsform. Kort sagt medfører krænkelserne, at individets sociale værdi i samfundet bliver opfattet som mindre værd (Honneth 2006: 178). Når en bestemt selvrealiseringsform nedvurderes, forsvinder muligheden for, at individets personlige egenskaber og virkelighedsopfattelser kan anerkendes

som værdifulde. Det medfører en stor risiko for, at individet ikke længere betragter sig selv som en person, der har noget positivt at bidrage med til fællesskabet, og mister dermed muligheden for at opnå et positivt selvforhold i form af selvværdsættelse (Honneth 2006: 178-179).

I forhold til specialets problemstilling er min antagelse, at de unge er udsatte ift. at opleve krænkelse i den solidariske sfære. Flere af de unge hverken arbejder eller studerer, hvilket kan ses som kriterier for at blive opfattet som personer, der bidrager til samfundet. Andre bor i alternative boformer som herberger og udslusningsboliger og kæmper med misbrug og psykiske lidelser, som i sig selv har et stigma påført. Min tese er derfor, at når de unges livsform på denne måde differentierer fra majoritetens, følges den af en samfundsmæssig nedværdigelse og de unge tilskrives en lavere social status, som krænker deres selvværd.

Teoretisk ramme: Hvad giver anerkendelse i det senmoderne samfund?

Da jeg vil undersøge, hvordan udsatte unge oplever og håndterer det senmoderne samfunds krav til ungdomslivet, er det nødvendigt at uddybe, hvilke præstationer og egenskaber, som efterspørges ift. at opfylde samfundets mål og dermed komme nærmere en forståelse af, hvordan betingelserne for anerkendelse ser ud i dag. Hvad der vurderes som anerkendelsesværdige præstationer og egenskaber hos individet afhænger nemlig, ifølge Honneth, af den givne kultur og samfund:

Et samfunds kulturelle selvforståelse angiver kriterier for den sociale værdsættelse af personer, idet deres muligheder og præstationer bliver intersubjektivt vurderet med hensyn til, i hvilken grad de kan medvirke til at realisere de kulturelt definerede værdier (Honneth 2006: 164).

Anerkendelsesteorien er velegnet til at forklare de helt basale betingelser for, at individet kan opbygge en sund identitet og realisere det gode liv. Men teorien kan ikke stå alene i forhold til at besvare, hvordan det danske samfunds normer, værdier og logikker påvirker disse betingelser, og dermed hvilke barrierer for anerkendelse, som eksisterer i dag. Og det er netop en undersøgelse af betingelserne for anerkendelse, som er interessant for specialets problemstilling, da det normative udgangspunkt er at identificere og kritisere udsatte unges ulige muligheder for anerkendelse. For at komme nærmere en forståelse af de unges betingelser for anerkendelse vil jeg derfor supplere anerkendelsesteorien med en række

teoretiske perspektiver på de samfundsmæssige fejludviklinger, normer og menneskesyn, som kendetegner samfundet i dag og vanskeliggør opnåelsen af anerkendelse. Jeg vil dog indledningsvist afrunde Honneths teori om anerkendelse og lægge fundamentet for kendetegnene ved det senmoderne samfund ved at beskrive, hvordan social værdsættelse har ændret form fra det traditionelle samfunds idé om 'ære', til det moderne samfunds individuelle fokus på 'prestige'.

Prestige og social anseelse

I traditionelle samfund er værdisystemet bundet op omkring et hierarkisk system, hvor nogle arbejdsopgaver og adfærdsformer giver mere anerkendelse end andre i forhold til at indfri fællesskabets centrale mål og værdier (Honneth 2006: 165). I disse samfund måles den sociale værdsættelse i "ære", og denne anerkendelsesform orienterer sig mod en statusgruppes kulturelt bestemte egenskaber. Ærefuld adfærd er derfor tæt knyttet til den specifikke livsførelse, der dominerer inden for den stand, man tilhører i samfundet, og det praktiske selvforhold ledsages derfor af en følelse af gruppestolthed (Honneth 2006: 171). Med den moderne udvikling udtyndes begrebet ære til fordel for *prestige* eller *anseelse*, og individet kan nu føre sine personlige egenskaber og præstationer tilbage til sig selv (Honneth 2006: 169). Samfundets værdihorisont ændres til, at det er den individuelle præstation, som bliver udslagsgivende for opnåelsen af den samfundsmæssige anerkendelse: "Fra nu af er det en (...) værtdipluralisme, som udgør den kulturelle orienteringsramme for bestemmelsen af individets præstationer og hermed af dets sociale værdi" (Honneth 2006: 168).

Små idealer om det gode liv

Honneths citat om værtdipluralismen som den kulturelle orienteringsramme slår hovedet på sømmet ift. at omfavne det senmoderne individs moralske kompas. Lektor ved Aalborg Universitet, Søren Juul, beskriver hvordan vi lever i selvets kultur, hvor der hersker en moralsk subjektivisme, som tager afstand fra idéen om et fælles normativt ideal for det gode liv (Juul 2017: 66-67). Moral anses derimod som en relativ og subjektiv størrelse, der er af lige gyldighed, og som det er op til det enkelte individ at definere og forfølge (Juul 2017: 19). Derfor er det i selvets kultur heller ikke så interessant, hvad der bør være et tilstræbellesværdigt mål i sig selv, men snarere hvordan man på mest effektiv vis opnår målet (Juul 2017: 28).

Præstationskultur

Jf. problemfeltet beskriver sociolog Anders Petersen i sin bog *Præstationssamfundet* (2016), hvordan præstationssamfundets kultur på mange måder kan sammenlignes med elitesportens verden. Som professionel sportsudøver må man arbejde fokuseret og hårdt, hvis man vil realisere sine mål, også selvom det kræver mange ofre. Denne mentalitet har, ifølge Petersen, spredt sig til resten af samfundets arenaer, og præstation bliver således en nødvendig social kompetence; en adgangsbillet til at indgå i sociale fællesskaber, uddannelses- og arbejdslivet (Petersen 2016: 62). Det er den personlige præstation, som afgør individets succes i samfundslivet, og eftersom det kræver selvdisciplin, er dette ligeledes en helt nødvendig egenskab at besidde i præstationssamfundet (Petersen 2016: 61).

Disse krav om præstation, selvrealisering og selvdisciplin kræver konstant og vedvarende aktivitet og fremdrift. Man skal som kapabelt individ i præstationssamfundet i alle henseender være selvstændigt, "i gang" og tilgængeligt for konkurrencestaten, med henblik på at bidrage til at skabe værdi og realisere samfundets målsætninger om at klare sig godt i den globale konkurrence (Petersen 2016: 57). Derfor er det anerkendelsesværdige individ i præstationssamfundet også et individ, som aldrig står stille, puster ud og orienterer sig i kampens hede. Konkurrenten sover aldrig, og derfor er status quo et af præstationssamfundets største fjender (Petersen 2016: 76). Petersen viser i mere udførlig grad end Honneth, hvordan den personlige præstation i dag glorificeres og udfolder sig i alle dele af samfundet, og er helt central for den samfundsmæssige anerkendelse. Hans perspektiver bidrager til at tydeliggøre, hvordan præstationskulturens normer og værdier kolliderer med idealet om anerkendelse og dermed til at komme nærmere en forståelse af socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser.

Min forforståelse, at de unge er eksponerede på en særlig måde ift. at opleve præstationssamfundets krav. Udover at skulle leve op til det samfundets generelle forventninger om at udvise vilje og overskud til at finde sin autentiske vej i livet oplever de også et pres fra det sociale systems side. Grundet deres svage tilknytning til uddannelse og arbejdsmarkedet bombarderes de med krav, der har til hensigt at gøre dem til aktive, selvforsørgende individer. Da stilstand i præstationssamfundet på alle måder anses som negativ tilbagegang er min tese, at de unge er på overarbejde ift. at efterleve kraven, som i mange tilfælde er urealistiske og som kolliderer med behovet for anerkendelse.

Idealet om autencitet

Inspireret af Hegel og Honneth viderefører den canadiske filosof Charles Taylor anerkendelsestanken i sin tekst "Modernitetens ubehag – autencitetens etik". Med frigørelsen fra det traditionelle samfunds forudbestemte strukturer, får individet med individualiseringen ret til selvstændigt at definere og forfølge individuelle værdier og livsformer. Taylor er på mange måder positivt indstillet over for modernitetens idealer og sammenfatter dem i sin analyse i et autencitetsideal om individets ubestridte autonomi og ret til at udleve sin egen måde at være menneske på (Juul 2017: 38). Problemet opstår, ifølge Taylor, når den neoliberale udvikling i samfundet overtager og får en altdominerende plads i menneskets liv. Individet er efterladt med ansvaret for sin egen skæbne, og alle handlinger og beslutninger træffes derfor ud fra en rationel vurdering af, hvad det maksimale udbytte for en selv er. Det betyder, at individet tager alle omgivelsernes midler i brug, herunder også sociale relationer og fællesskaber, som anvendes næsten instrumentelt til egen personlig vinding (Taylor 2002: 64). Den herskende fortælling i det senmoderne samfund er at individet, i frihedens ånd, ikke længere er afhængigt af andre for at realisere sine projekter, hvorfor de meningsgivende fællesskaber i højere og højere grad mister deres betydning (Taylor 2002: 71).

"Vi er ikke så frie, som vi tror, vi er" – den moderne friheds konsekvenser

Og det er ifølge Taylor her, i neoliberalismens forfejlede forståelse af frihedsbegrebet, at man skal finde roden til problemet. I tråd med Hegel og Honneths anerkendelsestanke mener Taylor, at menneskelige fællesskaber og gensidig anerkendelse ikke bare er vigtige for individets generelle trivsel, men er *forudsætningen* for muligheden for at opdage sin egen identitet og realisere sig selv på en autentisk måde (Taylor 2002: 97). Neoliberalismen har derfor helt misforstået, hvordan frihed skal forstås, praktiseres og realiseres. Hegel forklarer, hvordan individet lider under et falsk social- og selvforhold:

(...) Vi, mere end rimeligt er, har selvstændiggjort nogle nødvendige aspekter af det, der tilsammen hører til en moderne frihedskultur, og gjort dem til det eneste udgangspunkt for vores forståelse af autonomi (Honneth 2003: 120).

Med dette citat menes, at individet i for høj grad har internaliseret den moderne frihedsforståelse om, at man ene og alene, og ud fra sit indre, skal opfinde sin egen identitet og

realisere sine drømme på autentisk vis (Juul 2017: 100). Det er det forfejlede frihedsbegreb, der, ifølge Taylor, har medført en fordrejning af de ellers positive idealer om friheden til at være sig selv på sin egen, autentiske måde. Med Taylors ord er der med den moderne udvikling sket en *forvrængning af autencitetsidealet*, som medfører en tomhed og ligegyldighed over for omverdenen (Taylor 2002: 77).

Honneth problematiserer ligeledes liberalismens frihedsforståelse og beskriver, hvordan den fører til en 'liden under ubestemthed', fordi man uden de nødvendige moralske fællesskaber og normer famler i blinde efter ressourcerne til selvrealisering i sin egen bevidsthed (Honneth 2003: 130-131). Friheden bliver således vendt mod individet som tyngende krav om selvrealisering, der fører til menneskelig lidelse (Juul 2017: 100). 'Liden under ubestemthed' kan antage forskellige former af mistriksel, men et godt eksempel herpå er stigende symptomer på psykiske sygdomme: "Friheden til selv at definere sin egen identitet bliver til en 'lidelse under ubestemthed', hvis symptom er depressionen" (Honneth 2003: 134). Det leder mig til specialets anden centrale teori om det udmattede selv af den franske sociolog, Alain Ehrenberg.

Udmattelse af selvet

Alain Ehrenberg bygger videre på mange af Honneths og Taylors perspektiver men fokuserer mere direkte på, hvordan handlingslammelse og depression er en reaktion på individets konstante jagt på anerkendelse (Juul 2016: 613). Han interesserer sig for udviklingen i samfundets sociale regler og værdier og stiller skarpt på, hvordan nutidens normer påvirker vores opfattelse af, hvad et normalt og ideelt selv er (Ehrenberg 2010: 17). Ehrenbergs teori tilbyder derfor et relevant perspektiv ift. at forklare, hvordan samfundsudviklingen har influeret på det danske samfunds opfattelse af, hvad et normalt ungdomsliv er og bør indeholde. Denne indsigt er også velegnet til at undersøge, hvordan de udsatte unge reagerer på de normative krav og forventninger til 'det normale ungdomsliv', og hvilke konsekvenser det har for deres selvopfattelse og trivsel. Jeg vil bruge Ehrenbergs perspektiver til at belyse, hvorvidt handlingslammelse og depression gør sig gældende hos de udsatte unge, og hvordan man kan forstå det som et udtryk for en samfundsmæssig fejludvikling, som udmatter selvet.

Fra forbud til frihed

For at forstå depressionens massive fremkomst, skal man, ifølge Ehrenberg, kigge på udviklingen fra et strengt lydigheds- og forbudssamfund til et individualiseret handlingssamfund (Ehrenberg 2010: 354). Som konsekvens af lydighedssamfundets normer om disciplin, autoritet og forbud, var den dominerende psykiske lidelse neurosen, som udsprang af en konflikt mellem samfundets strenge regler og individets drifter (Ehrenberg 2010: 14). Med individualiseringen og frigørelsen herfra blev de rigide regler erstattet af mantraet om individuel frihed til at designe sit eget liv, hvilket har medført en tendens, hvor samfundet promoverer et normativt lighedsideal og demokratiserer 'det særlige' (Ehrenberg 2010: 17). Man har i dag alle muligheder for at blive til noget helt særegent, og dem skal man bruge til konstant udvikling og dygtiggørelse, og det skal ske på selvstændig og unik vis. Denne individualiseringsproces kobler Ehrenberg sammen med stigningen i depressive lidelser (Ehrenberg 2010: 8). Men hvad forstår Ehrenberg mere præcist ved depression?

Depression – en utilstrækkelighedspatologi

(...) depression er netop en tidspatologi (den deprimerede har ingen fremtid) og en motivationspatologi (den deprimerede har ingen energi, hans bevægelse er lammet (...)) Den deprimerede har svært ved at formulere sine projekter, han har ikke den minimale energi og motivation, der er nødvendig i den forbindelse (...) Med sin mangel på projekter, mangel på motivation, mangel på kommunikation er den deprimerede den diametrale modsætning til vore socialiseringsnormer (Ehrenberg 2010: 378-379).

Ifølge Ehrenberg skal depression forstås som en fællesbetegnelse for de problemer, som ledsages af de nye normer, og som relaterer sig til "smertelige aspekter i livet" (Ehrenberg 2010: 336). Symptomerne kan være træthed, nedtrykthed, mental hæmning eller besvær ved at initiere handling (Ehrenberg 2010: 36). Det er mindre vigtigt, om der er tale om en egentlig diagnose eller en overordnet vanskelighed ved at leve i overensstemmelse med de normer og forventninger, der er til individet i dag. Det centrale er, at depression skal forstås som en utilstrækkelighedspatologi, som er konsekvensen af en overbelastning og udmattelse af individets indre selv, grundet kravet om selvrealisering (Juul 2016: 613).

I tråd med Taylor beskriver Ehrenberg, hvordan vi bliver bombarderet med pejlemærker, som vi forventes at gribe og forvalte til vores eget autentiske jags fordel (Ehrenberg 2010: 33). Det senmoderne samfund er fyldt med utallige påbud om ting vi skal, og som vi skal finde ressourcerne til i vores eget indre. Det er denne tendens, som ender med at slå over i krav, som bliver en belastning frem for en frihed, og som leder til en udmattelse af selvet. Men normerne i dag tilskynder ikke bare, at man skal 'opfinde sig selv' og finde sin autentiske identitet ud fra sit eget indre. Kravet om selvrealisering er også bundet op på forventningen om, at man konstant skal udvise initiativ og ansvar for, at ens drømme bliver realiseret (Ehrenberg 2010: 276). Ehrenberg taler i den forbindelse om, at der er sket en 'individualisering af handlingen', og at det personlige initiativ er afgørende for den værdi, vi tillægger individet ved første møde (Ehrenberg 2010: 301). Det betyder derfor også, at hvis evnen til at handle selv udgør den nødvendige forudsætning for socialiseringen i præstations- og handlingssamfundet, så må manglende handling omvendt anses som en funktionsfejl – og dermed som depressionens grundlæggende forstyrrelse (Ehrenberg 2010: 312). Når man i det moderne samfund afviger fra normen, er det ikke længere fordi, man som i disciplinærsamfundet er ulydig. Det er fordi, man ikke kan handle (Ehrenberg 2010: 274):

(...) I en individuel præstations- og handlingskultur, hvor manglen på energi og kræfter kan koste den enkelte dyrt, eftersom det er nødvendigt konstant at være på højde med situationen, er hæmning en ren og skær funktionsfejl, en utilstrækkelighed. Individet er institutionelt tvunget til at handle for enhver pris og således øse af sine indre ressourcer" (Ehrenberg 2010: 354).

Min antagelse er, at man som udsat ung i forvejen er belastet af sociale og psykiske problemer, og dermed også har sværere ved at mobilisere ressourcer og motivation til at realisere sig selv på autentisk vis. Det må lede til en følelse af utilstrækkelighed over ikke at 'slå til' i en kultur, hvor den individuelle præstation er forudsætningen for at indgå i anerkendende fællesskaber. Min tese er derfor også, at de unge savner moralske horisonter ift. at navigere i de utallige pejlemærker. Uden disse efterlades de til sig selv og håndterer utilstrækkelighedsfølelsen med opgiveness, handlingslammelser og depression.

Delkonklusion

I dette kapitel har jeg redegjort for Honneths teori om anerkendelse, hvis begreber jeg i analysen vil benytte til at undersøge, hvordan og hvornår udsatte unge møder barrierer for anerkendelse i ungdomslivet, og hvordan krænkelssoplevelser opleves og håndteres. Jeg har suppleret Honneth med forskellige teoretiske perspektiver, som relaterer sig til anerkendelsestanken og problematiserer, hvordan fejludviklinger i samfundet har resulteret i en vanskeliggørelse af betingelserne for anerkendelse. Samfundet har udviklet sig til i dag at være defineret af en kultur, som er præget og drevet af neoliberalismens ideologi, hvorfor samfundets værdier og mål orienterer sig mod konkurrence, effektivitet og vækst. Neoliberalismens frihedsforståelse fortæller individet, at det i vejen til selvrealisering er uafhængigt af sociale relationer, og selv har ansvaret for at skabe det gode liv, som det nu engang selv definerer. De teoretiske perspektiver på samfundsudviklingen har vist, at idealet om anerkendelse i dag er i konflikt med de neoliberale værdier og logikker, som hersker i det senmoderne samfund. Afslutningsvist har jeg redegjort for Ehrenbergs teori om det udmattede selv. Både med formålet at supplere den teoretiske rammes perspektiver på fejludviklinger i samfundet og for at undersøge, hvordan de konstante krav om selvrealisering og præstation udmatter selvet og fører til handlingslammelse og depression.

Spørgsmålet er nu, hvor det efterlader de socialt udsatte unge i kampen om anerkendelse. Det er blevet tydeligt, at forudsætningen for at opnå anerkendelse i dag i høj grad afhænger af individets præstationsevne, fleksibilitet og robusthed, men det er endnu uklart, hvad udviklingen konkret har af betydning for socialt udsatte unges position i anerkendelsesræset. Hvordan de udsatte unge oplever og håndterer kravene til ungdomslivet, og hvordan deres anerkendelsesbetingelser kan styrkes, vil jeg undersøge i specialets analyse. Men først vil jeg præsentere mine metodiske valg og refleksioner over hvordan jeg har belyst problemstillingen.

Kapitel 4: Metodiske overvejelser

I dette kapitel vil specialets metodiske arbejde blive præsenteret med formålet at vise de teoretiske, empiriske og analytiske valg, som ligger til grund for undersøgelsen. Jeg vil som det første vise, hvordan specialets arbejdsproces er forløbet og har ledt til nye erkendelser.

Arbejds- og erkendelsesproces

Jeg har hele mit ungdomsliv haft en stærk indignation over for uretfærdige samfundsforhold, som virker undertrykkende på udsatte grupper i samfundet, og et ønske om at bidrage med viden, der kan medvirke til forandring. Jeg påbegyndte således arbejdsprocessen med en bevidsthed om min egen position i forhold til undersøgelsen, med min forforståelse om, at den moderne udvikling har medført forskellige udfordringer for alle unge, men især dem som i forvejen er sårbare og bagud på point.

I tråd med min hermeneutiske tilgang bragte jeg derfor tidligt mine forforståelser i spil og anlagde et samfundskritisk fokus på de forhold og udviklinger, som leder til mistrivsel blandt socialt udsatte unge i dagens Danmark. Samtidig fandt jeg det altafgørende ikke kun at belyse problemstillingen fra en strukturel teoretisk vinkel, da jeg derved så en risiko for at reproducere en uretfærdighed, som kolliderer med specialets ambition: At give de socialt udsatte unge en stemme ved at videreformidle deres oplevelser med at være udsat ung, gennem interviews med de unge selv.

Jeg valgte derfor tidligt i processen at inddrage Honneths teori om anerkendelse som en central del af mit teoretiske fundament, da han arbejder ud fra et samfundskritisk og normativt perspektiv, og understreger vigtigheden af empiri i samfundskritiske analyser. Hermed blev Honneths anerkendelsesteori mit teoretiske udgangspunkt for erkendelse, og der blev tilføjet en ny dimension til mine forforståelser og overvejelser om, hvordan jeg ønskede at belyse min problemstilling.

Med anerkendelsesteorien som en aktiv del af mine forforståelser valgte jeg at udføre et pilotinterview med en socialt udsat ung kvinde på 27 år, som kæmper med flere psykiatriske diagnoser og har været uden for uddannelses- og arbejdsmarkedet i 8 år. Jeg udformede en meget åbent struktureret interviewguide bestående af et emneintroducerende spørgsmål og

efterfølgende opfølgning herpå (Poulsen 2016: 78). Formålet var at give mulighed for at fortælle frit om de oplevelser og problematikker, som hun selv valgte at fremhæve i interviewet, for at give plads til, at nye relevante perspektiver kunne opstå. Det viste sig også at være tilfældet, for centralt for interviewet var en udtalt utilstrækkelighedsfølelse ift. at skulle leve op til samfundets normative forventninger. Det viste sig fx ved hyppige sammenligninger med sine jævnaldrene, som i hendes øjne havde fundet deres retning i livet, og at hun selv følte, at hun befandt sig længere og længere fra endemålet om at realisere sig selv. Interviewet pegede på en eksistentiel opgivenesshed eller passivitet ift. at tage del i samfunds- og ungdomslivet.

Ud fra disse nye erkendelser bredte jeg feltet ud igen og foretog en teoretisk afsøgning efter teorier der, ligesom Honneth, beskæftiger sig med sociale patologier og fejludviklinger i det moderne samfund, med henblik at finde teoretiske perspektiver, som kunne bidrage til at forklare de empiriske pointer om utilstrækkelighedsfølelser. Afsøgningen ledte mig til Alain Ehrenbergs teori om det udmattede selv, som netop behandler konsekvenserne af det moderne samfunds krav om selvrealisering og den konstante jagt på anerkendelse. Hermed udgjorde Honneths anerkendelsesteori og Ehrenbergs teori om det udmattede selv nu specialets teoretiske udgangspunkt med tanken om, at anerkendelse er grundbetingelsen for at opbygge et godt selvforhold og et godt liv.

I takt med at jeg udførte flere interview med udsatte unge, viste det sig nødvendigt at supplere de to teorier med en bredere teoretisk ramme, heriblandt Charles Taylors idé om den moderne udviklings forvrængning af autencitetsidealet og Anders Petersens værk om Præstationssamfundet. Hvor Honneth og Ehrenberg særligt fokuserer på anerkendelsens betydning for individets trivsel, bidrager de andre teoretiske perspektiver med en dybere indførsel i, hvordan samfundsudviklingen har vanskeliggjort grundbetingelserne for at opnå denne anerkendelse. Med udgangspunkt i den kritisk hermeneutiske tilgang har en vekselvirkning mellem teori og empiri således bidraget til at kvalificere min problemstilling.

[Specialets empiriske fundament – kvalitative livsverdensinterview](#)

Specialets empiri består af seks kvalitative livsverdensinterview med socialt udsatte unge. Formålet med denne interviewform er at "beskrive og forstå centrale temaer i den verden, den

interviewede oplever og lever i forhold til" (Christensen 1993: 13). Denne er velegnet til at frembringe en dybdegående og nuanceret viden om udsatte unges personlige erfaringer. Også i et anerkendelsesteoretisk perspektiv er det kvalitative interview særdeles brugbart til at få aktiveret forskellige krænkelseserfaringer, hvorfra idealet om anerkendelse kan finde sin begrundelse. I det følgende vil jeg udfolde de overvejelser og valg, der er foretaget i forbindelse med at indhente, udføre og bearbejde de empiriske data.

Kontakt til feltet

Jeg har primært fundet mine informanter gennem min tidligere praktikplads WeShelter, organisationen Fountain House og gennem eget netværk. WeShelter er en NGO, som driver herberger for hjemløse og væresteder for socialt udsatte borgere, og jeg har herigennem haft en indgang til en række sociale aktører, som arbejder med unge udsatte i København. Jeg fik mulighed for at præsentere mit speciale for en gruppe beboere på ungeherberget RG60 på Nørrebro i København, og her var der to unge, som ønskede at deltage i et interview. En tredje informant opsporede jeg ved at kontakte organisationen Fountain House, som arbejder med psykisk sårbare unge. De tre andre informanter har jeg identificeret gennem eget sociale netværk.

Målgruppe og udvælgelsesproces

Selvom flere af mine informanter har andre udfordringer end psykiatriske diagnoser, finder jeg det relevant at forklare målgruppen ud fra begrebet "psykisk sårbarhed", der handler om, at man har en lav tærskel over for belastninger. Her kan man nemlig forstå psykisk sårbarhed som et dynamisk fænomen på en skala, som går fra 'meget psykisk sårbar' til 'meget psykisk robust' (Juul 1996: 28-29). Min målgruppe spænder fra unge med tydelige komplekse sociale og psykiske problemstillinger som hjemløshed, misbrug og psykiske lidelser, til unge hvis udfordringer er mindre synlige men i mange år har kæmpet og stadig kæmper med alvorlige sociale problemer, særligt psykiske lidelser. Med én undtagelse er fælles for alle mine informanter, at de ikke har anden uddannelse end folkeskolen og ingen eller overvejende svag tilknytning til arbejdsmarkedet. Der er forskel på, hvor mange ressourcer de har med sig hjemmefra, men sårbarheden har fulgt dem alle fra en tidlig alder.

Min antagelse er, at alle unge er udsat for det samme pres fra samfundsudviklingen, men nogle er mere sårbare for belastningerne end andre. Hvordan man oplever og håndterer de nye krav afhænger af, hvor man i forvejen befinder sig på sådan en skala. Mit fokus er på dem, som i højere grad befinder sig i den mere sårbare del af sårbarhedsskalaen, da det er denne gruppe af udsatte unge, som er bedst til at belyse min problemstilling. Det er dog en forståelse, jeg er kommet frem til gennem en længere erkendelsesproces, hvor mine forforståelser om, hvem den gode informant var, blev udfordret markant.

Den gode interviewperson

I specialets begyndelse havde jeg en forforståelse om, at det mest fordelagtige for min problemstilling ville være at udvælge socialt udsatte unge, som havde en del års erfaring med at være social udsat og samtidig en evne til at forholde sig til deres livssituation på en reflekteret, velformuleret og nuanceret måde. Jeg havde en fordom om, at unge der befandt sig midt i udsathedens kaos, ikke kunne forholde sig til deres egen livssituation på en måde, som kunne producere velformulerede, informationsrige fortællinger om livet som udsat i det senmoderne samfund, og derfor ville være mindre velegnede ift. min problemstilling. Set i bakspejlet har jeg stillet meget høje krav til informanternes oversættelseskompetencer og analytiske kompetencer, og egentlig søgt det, som kan kaldes en elite-respondent (Christensen 1994: 31). Det har betydet, at de to første interviews afspejler mine overambitiøse udvælgelseskriterier og interviewspørgsmål ved at informanterne på nogle tidspunkter i interviewene næsten påtog sig roller som fagpersoner, ved at analysere udsathed som generelt fænomen i samfundet, fremfor at tage afsæt i egne oplevelser, erfaringer og livsverden.

I takt med at jeg fik større teoretisk viden om området blev mine forforståelser om, hvem den gode interviewperson er udfordret markant. Honneths teori bidrog til en større forståelse for vigtigheden af at fokusere på dårligt stillede menneskers erfaringer med krænkelse med argumentet, at "socialt dårligt stillede mennesker sjældent behersker den kulturelle kode, der gør dem i stand til at forholde sig reflektivt til positivt formulerede moralbegreber" (Juul og Pedersen 2012: 344). Ehrenberg beskriver, hvordan "de deprimerede" er personer, der sidder fast i en energiforladt tid uden fremtid, hvilket har ledt til erkendelsen af, at de personer jeg dømte ude i begyndelsen af min udvælgelsesproces, skulle vise sig at være mest egnet til at belyse min problemstilling. Sidst men ikke mindst har fhv. lektor Bolette Christensens tekst *At*

interviewe for at lære (1994) været særdeles oplysende ift. at forholde mig forbeholdende over for det, hun kalder *den nemme informant*. Den nemme informant er bl.a. kendetegnet ved at tænke abstrakt og analytisk og have en god forståelse for, hvor interviewer vil hen med sine spørgsmål (Christensen 1994: 29). Risikoen med denne type er, at informanten i kraft af en veludviklet oversættelseskompetence ofte taler i generelle termer eller forholder sig til emnet ud fra andre (udsattes) perspektiver, og dermed kan man risikere at miste den relevante viden om informantens egne oplevelser og erfaringer, man søger (Christensen 1994: 28). Hun argumenterer i stedet for, at det er hos *den besværlige informant*, at man opdager og lærer noget nyt, da den besværlige informant nægter at imødekomme interviewerens forventninger om sprogbrug, formulerings- og oversættelsesevne (Christensen 1994: 30). Netop når informanten ikke lever op til disse forventninger og befinder sig langt fra forskerens forståelsesverden, kultur og uddannelsesbaggrund, må forskeren gøre sig særdeles umage for at forstå og sætte sig ind i 'den fremmede' (Christensen 1994: 30).

Uden disse erkendelser havde jeg risikeret at udelukke *det tavse flertal*, som ifølge Christensen skal forstås som "alle, der ikke kan formulere sig i forskerens eget sprog og på forskerens præmisser" (Christensen 1994: 33). Jeg valgte derefter at kvalificere udvælgelseskriterierne ved at læne mig op ad eksisterende opfattelser og definitioner på klassisk udsatte unge, som kunne fungere som en orienteringsramme, der sikrede, at jeg udvalgte interviewpersoner, som måtte siges at tilhøre det tavse flertal - dog med bevidstheden om, at udsathed er en dynamisk og kompleks størrelse. I det følgende vil jeg præsentere de seks informanter.

Præsentation af informanter

Alle deltagerne er ved interviewets begyndelse lovet anonymitet, hvorfor jeg har ændret informanternes navne og eventuelle afslørende detaljer, så de ikke kan identificeres (Poulsen 2016: 80). De seks informanter er:

- *Maria* er 24 år, bor i lejelejlighed i København og arbejder i en tatovørshop i København. Hun er opvokset i en plejefamilie, da begge hendes biologiske forældre havde misbrugsproblemer og har siden fødslen været i hyppig kontakt med det sociale system. Maria har især kæmpet med tilbagevendende perioder med misbrug af alkohol og stoffer. Hun har i mange år oplevet det svært at passe ind i samfundets normer, men har

i dag fundet ro ved at tage afstand fra normerne og acceptere, at hun på mange måder har valgt en anderledes tilgang til livet.

- *Casper* er 26 år og bor på et ungeherberg i København og modtager kontanthjælp. Han har levet et meget turbulent liv med druk, stoffer og hjemløshed og kæmper især med et hash- og alkoholmisbrug. Han forsøgte at gennemføre 9. klasse for tre år siden men måtte opgive, da han også på daværende tidspunkt var hjemløs. Han tynges af væsentlige gældsproblematikker og har bevæget sig inden for det kriminelle miljø. Hans ønske for fremtiden er at få en lejlighed, et arbejde og at "leve ligesom alle andre lever".
- *Denise* er 20 år og bor i en udslusningslejlighed i København efter at have boet på et botilbud for unge med psykiske udfordringer de seneste fem år. Hun har været ude og inde af det psykiatriske system, siden hun var 13 år og hendes sidst endte uddannelse er 9. klasse. Siden hun var 18 år, har Denise været tilknyttet jobcentret men er pt. i et forløb på Center for kompetence og brobygning mhp. at måle hendes arbejdsevne. Hun modtager uddannelseshjælp men ønsker at søge førtidspension for en periode med henblik på at få fred og ro fra systemet, arbejde med sig selv i psykiatrien og finde fodfæstet igen. Denise kommer fra en ressourcestærk familie, som har været afgørende for hendes muligheder for at trumfe sine krav igennem i mødet med det sociale system.
- *Amelia* er 23 år og bor med sin kæreste i København. Amelia er efter flere mislykkede forsøg på at gennemføre en gymnasial uddannelse kommet i lære som tatovør. Kort efter interviewet startede hun på en kunsthøjskole med formålet at forberede sig til at søge ind på kunstakademiet. Amelia har ligesom Denise været i psykiatrien i mange år og har psykiatriske diagnoser, som især stiller sig i vejen for hendes stærke ønsker om at opbygge sociale relationer.
- *Morten* er 27 år og bor i egen lejlighed i København. Han arbejder som kommunikationsmedarbejder i en løntilskudsstilling i en hjælpeorganisation og har søgt ind på socialrådgiveruddannelsen. Han har gennem livet kæmpet med psykiske vanskeligheder, som han har kompenseret for med stoffer, der i en længere årrække udviklede sig til et misbrug. Morten har som den eneste af informanterne en gymnasial uddannelse og kommer ligesom Denise fra en ressourcestærk baggrund. Interviewet med Morten er præget af et højt analytisk niveau og stor faglig viden samt en større distance til egne personlige oplevelser.
- *Selina* er 23 år og bor på ungeherberg i København. Hun er opvokset på Lolland-Falster men er netop påbegyndt et mentorforløb i Københavns Kommune, hvor hun også modtager kontanthjælp. Selina har foruden at være hjemløs i mange år bakset med sociale problemer som prostitution, misbrug og psykiatriske diagnoser. Hendes typiske

hverdag består af sportstræning, særligt hos fodboldfællesskabet Ombold, som har vist sig at spille en stor rolle for hendes trivsel.

I det følgende vil jeg beskrive, hvilke temaer jeg har spurgt ind til i interviewene, samt hvilken rolle mine teorier har spillet ift. at frembringe en viden, som kan bidrage til at besvare min problemformulering.

Samspil mellem teori om empiri

Målet for min empiri har været at få førstehåndsberetninger om, hvordan og hvornår de unge erfarer krænkelser, hvordan de håndterer oplevelserne, og hvilke konsekvenser det har for deres liv. I mine overvejelser om, hvordan jeg bedst muligt indhenter denne viden, har jeg lænet mig op ad Bolette Christensens førnævnte tekst 'At interviewe for at lære' (1994). Her argumenterer hun bl.a. for at fralægge sig anvendelsen af den populære semistrukturerede interviewguide, og at interviewet i høj grad bør styres af interviewpersonen selv, eftersom man må formode, at de oplevelser og følelser, informanten vælger at bringe op og lægge vægt på i interviewet må være meningsfulde og relevante for hendes livsverden (Christensen 1994: 9). Vigtigt at nævne er, at udgangspunktet for bogen er fænomenologisk, og derfor er antagelsen også, at forforståelser og teorier blokerer for erkendelse, og man derfor bør gå ind til et interview så åbent som overhovedet muligt. Da jeg er hermeneutisk orienteret, mener jeg, at forforståelser er produktive for erkendelsen, og jeg har derfor aktivt bragt normative som teoretiske forforståelser i spil i interviewene. Alligevel har jeg ladet mig inspirere af den fænomenologiske tilgang i den forstand, da jeg har bestræbt mig på ikke at lade teorierne styre spørgsmålene for meget, men derimod brugt begreberne som referenceramme ift. at aktivere erfaringer hos de unge, som teorierne siger noget om. Teorierne har således fungeret som en slags linse for mine spørgsmål og tilbudt forskellige temaer. Jeg har udformet interviewguiden ud fra tre temaer, som jeg har valgt at kalde "det udmattende ungdomsliv", "en urimelig anerkendelseskamp" og "alternative veje til anerkendelse", hvilket også udgør specialets tre analysedele.

Med det første tema "det udmattende ungdomsliv" har jeg ønsket at få viden om, hvilke generelle normer og forventninger, informanterne oplever, at man som ung i dag skal leve op til for at få anerkendelse. Inspireret af den åbne samtale har jeg åbnet for samtalen med et bredt

spørgsmål om, hvad informanterne forbinder med 'det almindelige ungdomsliv'. Dette med antagelsen om, at de unges egne forestillinger om det almindelige ungdomsliv i høj grad afspejler samfundets generelle normer og forventninger. Med udgangspunkt i de unges egen forståelse af det almindelige ungdomsliv har jeg herefter spurgt ind til, hvordan de oplever deres muligheder for at 'være med' og deltage på lige fod i det, som de oplever forventes af ungdommen. Særligt har jeg været interesseret i at vide, hvordan informanterne reagerer, når de oplever ikke at kunne leve op til forventningerne til ungdomslivet. I dette spørgetema har jeg særligt benyttet Ehrenbergs begreber som linse ift. at spørge ind til de unges erfaringsverden og livsomstændigheder, som eventuelt kunne give sig til udtryk ved følelser af utilstrækkelighed og handlingslammelse.

Det andet tema "en uretfærdig anerkendelseskamp" centrerer sig om de unges oplevelser og erfaringer med sociale og offentlige myndigheder, især områder som uddannelses- og beskæftigelsesindsatser, da det ofte er disse kravområder, man møder som udsat ung. Formålet med spørgetemaet har været at få et indblik i, hvordan de oplever det sociale systems specifikke krav til ungdomslivet, særligt med fokus på hvordan eventuelle krænkelsesoplevelser udspiller sig og håndteres. Jeg har i dette tema brugt Honneths retlige og solidariske sfærer som referenceramme for mine interviewspørgsmål, da de er velegnede til at aktivere krænkelseserfaringer. Ved at oversætte begrebet om den retlige sfære til konkrete spørgsmål har jeg ønsket at få viden om de unges erfaringer med ikke at føle sig behandlet som moralsk tilregnelige personer i mødet med det sociale system. Med spørgsmål relateret til den solidariske sfære har jeg spurgt efter de unges erfaringer med stigmatisering og nedvurdering af deres måde at tænke og leve livet på, og følelser af ikke at være værdsat som dem, de er. Eftersom det er den spontane krænkelseserfaring, man i anerkendelsesteoretiske analyser bør rette blikket imod, har jeg fundet det frugtbart at bede informanterne fortælle om konkrete eksempler på negative oplevelser med det sociale system og i den direkte myndighedskontakt, hvor de fx ikke følte sig hørt, inddraget og taget alvorligt og hvor de følte vrede, frustration eller afmagt.

Med sidste spørgetema "alternative veje til anerkendelse" har jeg anlagt et væsentligt mere åbent perspektiv i samtalen, med formålet at indhente viden om, hvordan man som samfund kan forbedre de udsatte unges anerkendelsesbetingelser. Jeg har med dette tema ønsket at

opnå en forståelse af, hvad informanterne oplever at have behov for mhp. at højne deres trivsel, hvorfor spørgsmålene ikke på samme måde er relateret til teorierne men antager et mere drømmende, frit udtryk med fokus på, hvad de unge ønsker for dem selv, og hvordan man kan gøre tingene anderledes end i dag.

Databearbejdning og analysestrategi

Bearbejdningen af mit empiriske data er foregået ved, at jeg i første omgang har transskriberet alle interviewene med formålet at have et tekstligt materiale at arbejde med i min kodning af empirien. Transskriberingen er omskrevet til skriftsprog, da det er indholdet af informanternes fortællinger, der er centralt for analysen (Poulsen 2016: 88). Jeg har efterfølgende gennemlæst de seks interview ad flere omgange mhp. at systematisere og kategorisere fællestræk, nuancer og modsigelser på tværs af interviewene.

Eftersom jeg med spørgeguiden har udformet spørgetemaer, der udspringer af Honneths og Ehrenbergs begreber om krænkelse, handlingslammelse og udmattelse, har jeg i kodningen af interviewene haft et systematisk blik for de steder, hvor de unge giver udtryk for forskellige følelser og oplevelser, der relaterer sig til de disse teoretiske begreber. Jeg har haft særligt fokus på at forholde mig åbent til de unges fortællinger, som er relevante for min undersøgelse.

Jeg har systematiseret det empiriske materiale ud fra interviewguidens tre temaer: *Det udmattende ungdomsliv, en uretfærdig anerkendelseskamp og alternative veje til anerkendelse*. I det første tema "Det udmattende ungdomsliv" har jeg identificeret citater, som relaterer sig til informanternes oplevelser af samfundets generelle forventninger til ungdomslivet om at realisere sit liv på autentisk vis, at tage en (rigtig) uddannelse, og indgå i det sociale liv på den rigtige måde. Gennemgående for denne analyse er underliggende krav om præstation og initiativrigdom. Her har jeg brugt Ehrenberg, Taylor og Petersens teorier som referenceramme til at kode efter udsagn, hvor utilstrækkelighedsfølelser, handlingslammelser, præstation og manglende moralske horisonter træder frem og kan tolkes som en reaktion på en konstant jagt på anerkendelse, og et forsøg på at håndtere kravene til ungdomslivet, som udmatter de unges selv. I denne kategori har jeg udledt tre centrale analysetemaer, som jeg har kaldt 'Autentisk ungdom', "Det rigtige uddannelsesvalg" og "Det sociale liv".

I andet tema "En uretfærdig anerkendelseskamp" har jeg kategoriseret udsagn fra informanterne, som relaterer sig til deres erfaringer med de offentlige og sociale myndigheder. Her har jeg særligt benyttet Honneths begreber om den solidariske og retlige sfære som ledetråde til at identificere de forskellige krænkelsesoplevelser, som trådte frem i de unges fortællinger. I dette tema har jeg udledt fire analysetemaer: "Overvældet af krav om udvikling", "Krav før mennesket" og "Mistro og mistænkeliggørelse". Formålet med denne analyse er at undersøge, hvordan informanterne oplever systemets krav om beskæftigelse, uddannelse, udvikling og aktivitet, og hvordan eventuelle krænkelse i myndighedskontakten udspiller sig og håndteres.

I tredje tema "Alternative veje til anerkendelse" har jeg ligesom med spørgetemaet haft en mere induktiv tilgang til kodningen i den forstand, at jeg har udledt de steder i empirien, hvor informanterne fortæller om forhold som institutioner, (myndigheds)personer og sociale fællesskaber, der har haft en positiv betydning for deres anerkendelsesbetingelser.

Kapitel 5: Analyse

Dette kapitel udgør specialets analyse, som har til formål at belyse de forskellige forhold i ungdomslivet, som hæmmer de udsatte unges anerkendelsesbetingelser og belyse, hvordan man som samfund kan styrke deres betingelser for anerkendelse. Analysedel 1 og 2 vil besvare første del af min problemformulering, og analysedel 3 vil besvare anden del.

Analysedel 1: Det udmattende ungdomsliv

Denne analyse retter sig mod specialets første undersøgelsesspørgsmål: "Hvordan oplever socialt udsatte unge deres betingelser for at leve op til samfundets generelle normer og forventninger til ungdomslivet?" Analysen behandler de emner, som de unge i interviewene udtaler at forbinde med at leve et 'almindeligt' ungdomsliv, som de på nogle punkter føler sig som en del af, men i høj grad også ekskluderet fra. Det er relevant at nævne, at der er forskel på, hvordan mine informanter erfarer og håndterer de generelle forventninger til ungdomslivet. Hvor de mere ressourcestærke unge i højere grad forsøger at leve op til præstationssamfundets normer, synes de mest sårbare unge at være steget af præstationstoget. Det viser sig fx ved, at

de har meget vanskeligt ved at forholde sig til deres egen fremtid og i et enkelt tilfælde slet ikke har nogen forestilling om, hvad det almindelige ungdomsliv synes at indeholde. Grundet deres mere sårbare situation synes de mere afhængige af samfundets støtte og derfor også væsentligt mere eksponerede ift. at erfare krænkelser i det sociale system, hvorfor de i højere grad vil indgå i analysen af de unges oplevelser af det sociale systems specifikke krav til ungdomslivet. Denne analyse er derfor præget af fortællinger fra de informanter, som i vid udtrækning orienterer sig efter samfundets normer og forsøger at leve op til dem.

Autentisk ungdom

De elementer som de unge lægger vægt på i deres oplevelser med ungdomslivet, orienterer sig i høj grad mod præstationssamfundets normer og værdier, hvor det at bidrage, dygtiggøre sig og realisere sig selv er i højsædet. Jeg indleder analysen med dette tema, 'autentisk ung', som handler om de unges oplevelse af at skulle finde sin egen unikke vej til succes hurtigst muligt og ud fra deres eget indre. Det giver en indførsel i de unges grundforståelse af og tilgang til ungdomslivet og er kernen i, hvordan de anskuer de to andre centrale temaer; "det rigtige uddannelsesvalg og "det sociale liv".

Utallige muligheder udmatter selvet

Maria fortæller, hvordan hun oplever ungdomslivet som et stressfyldt overgangsstadie i livet:

M: Puha, det er ikke engang sjovt at være ung. Der er mega meget stress. Man er hele tiden imellem to verdener (...) Jeg er 24, men jeg føler mig ikke voksen. Jeg føler først, at folk ser en som voksen, når du er uddannet og har et job efter uddannelse (...)

I: Men det er stressfuldt det med at være imellem voksen- og ungdomslivet fordi?

M: Fordi der er mange forskellige forventninger. Og det er nærmest ikke okay at gå en anden vej. Jeg synes, at alt er sløret. Og derfor er det endnu sværere. Hvis det bare var klart. Selvfølgelig er der uddannelse og alt det der. Men jeg føler bare ikke, der er nogen klare krav, og derfor synes jeg, det er fint, jeg arbejder så meget, som jeg gør nu. Hvor jeg er værdsat, og hvor jeg er vigtig, og hvor jeg kan finde ud af det, jeg laver (Maria: 12-13).

Maria oplever, at der er mange forskellige forventninger og krav til ungdomslivet, men udover et abstrakt mål om uddannelse, er det ikke klart for hende præcis *hvad* hun egentlig forventes af stræbe efter. Ifølge Petersen er ubestemthed i præstationssamfundet en eksistensbetingelse

for individet, og det er netop, hvad Maria mærker (Petersen 2016: 85). Hun oplever ingen tydelige og stabile retningslinjer, men derimod en række diffuse påbud, som hun forventes at afkode og målrette til hendes personlige selvrealiseringsform ud fra sin indre bevidsthed. Ved at inddrage Ehrenberg bliver det tydeligt, at Maria ligger under for de nye normer, samfundsudviklingen har medført:

(...) Selvbeherskelse, psykisk og affektiv smidighed, handlekraft indebærer, at den enkelte skal leve med permanent at skulle tilpasse sig en verden, der netop mister sin permanens, en ustabil, provisorisk verden, en strømmende verden gjort af konstante op- og nedture. Det sociale og politiske spil er ikke længere læseligt (...) (Ehrenberg 2010: 305).

Også Amelia mærker samfundets forventninger om at finde sin niche i ungdomslivets muligheder og realisere sig selv. Hun reflekterer over at have en depression i et samfund, der kræver handling:

(...) Jeg tror, der er en eller anden form for følelse af at være frihedsberøvet, når jeg sidder fast. Nok også fordi jeg har svært ved at acceptere samfundets mange, mange rammer (...) Jeg vil også bare prøve at være i det [ungdomslivet], frem for at jeg skal tænke frem. Hvilket også er noget, jeg har sindssygt svært ved, ved ungdommen: At man hele tiden skal tænke; hvad skal man nu? Og folk spørger hele tiden 'hvilken uddannelse skal du have'? Ikke nogen. Ikke lige nu i hvert fald (Amelia: 15).

Amelia beskriver, hvordan hun forsøger at 'være' i ungdomslivet frem for konstant at skulle orientere sig mod fremtiden men bliver ofte mødt med en forventning om at skulle tage stilling til, hvad hun ønsker for sig selv. Der ses en dobbelthed i citatet; på den ene side ved Amelia ikke, hvad hun vil og føler sig presset over forventningen om, at hun skal vide det. På den anden side oplever hun at være at frihedsberøvet, når hun er deprimeret og sidder fast i livet, hvilket kan tolkes som en frustration over at være begrænset i sine udfoldelsesmuligheder. Ved at inddrage Ehrenberg kan man se, hvordan Amelia kæmper med at leve op til, hvad der forventes af et funktionsdueligt ungt menneske dag, nemlig at udvise handlekraft og målrettethed mod sit eget personlige livsprojekt. Hun ved, hun burde, men hun er for træt til at realisere sig selv.

Alting alene

Denise fortæller, hvordan hun har høje forventninger til sig selv om at præstere:

I: Hvilke forventninger har du til dig selv?

D: At jeg skal kunne det hele.

I: Og hvad er det hele?

D: At jeg skal klare alting. Alt med systemet, og jeg skal bare have et arbejde. Jeg føler ikke, over for mig selv, at jeg må lægge mig ned og sige 'jeg kan ikke' (...) Jeg vil rigtig gerne kunne klare alting selv og ikke have brug for nogen (...) Og det har også været tydeligt at se i mit forløb. Så har jeg tænkt okay, jeg skal ud at have et fuldtidsarbejde i en vuggestue. Bum, så gør jeg lige det i halvanden måned, og så ligger jeg bare fladt ned i et halvt år bagefter. Og nu er jeg så småt ved at acceptere, at jeg ikke kan alt det, jeg gerne vil. Og det er fucking svært. Det er vildt svært at se i øjnene; jeg er ikke der, hvor jeg godt kunne tænke mig at være (Denise: 14).

I citatet lægger Denise vægt på vigtigheden af at klare sig selv, få et arbejde og være uafhængig af andre, hvilket peger på, at hun orienterer sig mod præstationskulturens normer, hvor selvstændighed, handlekraft og selvforsørgelse er anerkendelsesværdige egenskaber. Ved at inddrage Taylor blive det desuden tydeligt, at hun har internaliseret det moderne samfunds forvrængede autencitetsideal, som fordrer, at man på egen hånd skal realisere sine drømme på effektiv vis. Hun forsøger at leve op til idealet ved at arbejde fuldtid i en vuggestue, trods hendes sociale og psykiske udfordringer, men ender hurtigt med at måtte opgive. Ved at inddrage Ehrenberg bliver det klart, at Denises jagt på at leve op til samfundets krav om autentisk selvrealisering leder til en udmattelse og handlingslammelse, hvor hun 'ligger fladt ned i et halvt år bagefter'. Hendes fortælling er præget af en følelse af utilstrækkelighed over, at hun ikke kan præstere i overensstemmelse med det senmoderne samfunds normer, som hun har meget svært ved at acceptere. I tråd med Denise fortæller Amelia, hvordan hun ligeledes forsøger at håndtere kravet om selvrealisering og aktivitet ved at lave for meget på en gang:

A: (...) Jeg har altid gang i sindssygt mange ting (...) så har jeg haft jobs, hvor jeg har gabt over for meget. Og det er fordi, at jeg inde i mit hoved ser, at alle andre bare kan det hele

(...) Jeg kommer til at køre den for langt ud altid. Fordi jeg først stopper, når det begynder at vælte (...)

I: Så du kører videre, indtil det vælter. Og når det vælter, hvordan vælter det så?

A: Så er det sådan noget med, at jeg får angstanfald på mit arbejde. Så ved jeg, der er noget galt (Amelia: 14).

Amelia forsøger at leve op til forventningerne i en sådan grad, at hun først stopper, når hendes krop siger fra. Hun fortæller, hvordan det i høj grad hænger sammen med hendes opfattelse af, at andre 'kan det hele'. Med inddragelse af Ehrenberg kan man udlede, at hun har indoptaget præstationssamfundets forståelse af handlekraft som et inklusionskriterie, og at potentiel mangel på handling derfor må anses som en funktionsfejl hos hende selv. Hun uddyber dette pres:

(...) Jeg tror, jeg forventer, at jeg bare kan producere hele tiden. Også fordi jeg føler, jeg har travlt. Pga. man ser, at alle er så unge, når de opnår sådan nogle vilde statusser i samfundet. Og det føler jeg mig mega presset af. Og jeg ved godt, det ikke er realiteten, det er fordi, man ser de få. Men det er svært, og det tror jeg, det er for virkelig mange unge. Ikke at føle at man skal skynde sig. Der er alle mulige 20-årige, der er milliardærer, fordi de har gjort et eller andet fantastisk. Og så er man sådan 'okay, ingen ved hvem jeg er'. Og jeg har ikke engang brug for, at folk ved, hvem jeg er (Amelia: 17).

Amelia beskriver, hvordan hun oplever det svært ikke at sammenligne sig selv med andre unge, som i hendes øjne allerede *har* fundet deres autentiske jeg. Hun er bevidst om, at det i mange tilfælde er en illusion, men ikke desto mindre efterlader det hende med en følelse af at være bagud med sin egen unikke selvrealisering. Inspireret af Ehrenberg forklarer teolog Christian Hjortkjær hvordan ungdommen ligger under for et ideal om at være *enestående*, som kan siges at være ligesom Taylors autencitetsideal, bare udfoldet i en ungdomskontekst. Ungdommen forsøger at leve op til dette ideal ved udadtil at vise sig enestående autentisk og original samt selvtilstrækkelig og frygtløs (Hjortkjær 2020: 70). Denne tendens forstærker, ifølge Hjortkjær, en følelse af at være bagud hos de unge. Tendensen påvirker i høj grad Amelia, som forsøger at løbe hurtigere og 'producere hele tiden' for at opfinde sig selv og på den måde selv er med til at reproducere det skadelige ideal. Hun afslutter citatet med at sige "og jeg har ikke engang brug for, at folk ved, hvem jeg er". Det kan også ses som et udtryk for, at hun i højere grad ikke ønsker,

at folk finder ud af, hvem hun i virkeligheden *ikke* er. Følger man Hjortkjærs tanker er de unges største frygt i hvert fald, at de taber masken og omverdenen finder ud af, at de ikke er så autentiske, som de giver sig ud for at være (Hjortkjær 2020: 70). At sammenligne sig selv med andre er også en tendens, der ses hos Morten, som gennem hele ungdomslivet har haft store ambitioner om at blive succesfuld:

(...) Jeg har haft en tendens til at lægge enormt meget vægt på at blive til noget. Eller i det mindste at blive god nok til at være noget for nogen. Der var engang, hvor jeg følte ungdommen var enormt svær. Der var mange år, hvor jeg slet ikke var på Facebook efter jeg droppede ud af journalistik. Det gjorde så ondt at gå ind på FB og se 'nu har jeg lige fået praktik her, nu har jeg lige fået job her'. Det med at se dem omkring mig blive succesfulde på den samfundsagtige måde. Det er et glansbillede, jeg ved ikke en skid om, hvordan de har det i deres li. (...) Men det gjorde ondt at se på andre nå de ting, jeg altid havde haft forestillet mig, jeg skulle. Fordi hele mit liv havde jeg fået at vide, at jeg kunne blive, hvad jeg ville. Så det var også en byrde for mig at få at vide, at jeg kunne blive, hvad jeg ville. For når jeg så ikke kunne det, så var det jo min egen skyld (Morten: 15).

Morten beskriver, at fortællingen om, at han har alle muligheder for at realisere sig selv ikke opleves som en frihed men tværtimod som en belastende byrde. Både Taylor, Honneth og Ehrenberg problematiserer den moderne frihedsforståelse med henvisning til Hegels anerkendelsestanke, som afviser, at ægte frihed kan realiseres alene og kræver meningsgivende, anerkendelsesfællesskaber. Med internaliseringen af den forfejlede frihedsopfattelse mærker Morten den tyngende ansvarsfølelse, når han ikke formår at gribe den tilsyneladende friheds muligheder, hvilket kan forstås ud fra Ehrenbergs teori: "Den individuelle suverænitæt udgør ikke bare en reduktion af den ydre kontrol, den skaber også indre byrder, som de enkelte individer konkret mærker på deres krop og sjæl" (Ehrenberg 2010: 228). Morten reflekterer videre:

(...) Jeg manglede et eller andet. Om det så var disciplinen, eller de dårlige valg, jeg havde taget... I hvert fald var der et eller andet, som jeg ikke kunne finde ud af, som de kunne finde ud af (...) (Morten: 15).

I Mortens tilbageblik oplevede han sig selv som havende en form for defekt, eftersom han ikke formåede at præstere på samme måde som sine ligesindede og ift. det, som giver anerkendelse. Her er det nærliggende at anvende Ehrenbergs term 'funktionsfejl' om Mortens analyse af sig selv, eftersom manglende disciplin, handling og initiativ i præstationskulturen spænder ben for ens mulighed for at præstere på højde med situationen.

De unge oplever altså, at centralt for ungdomslivet er forventningen om at skulle orientere sig i et bombardement af pejlemærker, som de alene har ansvaret for at bruge til at skabe deres egen autentiske vej i livet. Den udmattende jagt på anerkendelse sætter sig konkret igennem i forhold til de unges overvejelser om uddannelsesvalg, hvilket jeg vil belyse i følgende tema.

Det rigtige uddannelsesvalg

I mine gennemlæsninger af interviewene blev det hurtigt, og ikke overraskende, klart, at uddannelse er et kardinalpunkt i informanternes forståelse af at leve et almindeligt ungdomsliv. Maria og Amelia fortæller, hvordan de oplever, at der er normative krav om ikke bare at uddanne sig, men specifikt at vælge gymnasiet som uddannelsesretning:

Jeg ville sige, at man drak sig meget stiv og gik i gymnasiet. Man gik måske i gymnasiet, fordi man godt ville have et sammenhold. Og fordi det er normen og det eneste acceptable (...) (Maria: 2).

A: Fester og studenterhuer...

I: Du siger studenterhuer?

A: Ja, jeg synes virkelig, der er meget pres på, at det er det, man skal (Amelia: 3).

Både Maria og Amelia beskriver, hvordan de føler, at for at kunne begå sig på de gymnasiale uddannelser, kræver det, at man lever op til nogle bestemte normer og værdier, som de opfatter som enormt rigide. Maria fortæller:

(...) Jeg føler, det kræver, at du kan holde ud at være i en kasse. Jeg kunne ikke holde ud at være i en kasse. Og det er også fordi, jeg ikke ved, hvad jeg skal uddanne mig til. Jeg vil gerne have en uddannelse på et tidspunkt, men jeg ser mig på en måde mere som en iværksætter (...) Og jeg synes, at tingene er meget efter normerne (...) Hvis du kigger på

Hellerups gymnasier, så har de alle sammen Ralph [Lauren]-skjorter på og poloer over skuldrene. Og hvis du kigger på Det Fri, så er det allesammen punkere. Det er meget 'hvilken type er du, okay så passer du på det gymnasium'. Og jeg har bare ikke følt, at jeg passede ind på noget. Og jeg har heller ikke vidst, hvad jeg skulle bruge H.C. Andersens eventyr til i det virkelige liv (...) (Maria: 3).

Maria oplevede, at de værdier og egenskaber, som var efterspurgt i gymnasiet, ikke stemte overens med hendes egne livsanskuelser, egenskaber og ønsker for hendes liv. Både i forhold til uddannelsesvalg men også på bredere plan, har Maria ikke følt, at hun passede ind i de normer, der ifølge hende præger det almindelige ungdomsliv (Maria: 4). Ifølge Honneth er konsekvensen af ikke at føle sig anerkendt for sine personlige egenskaber en samfundsmæssig nedvurdering af hele individets selvrealiseringsform og dermed et tab af selvværdsættelse. Man kan argumentere for, at Maria har oplevet de samfundsrammer og rigide krav, som hun har skulle begå sig inden for i ungdomslivet, som begrænsende og som barrierer for at hun følte, at hun havde noget værdifuldt at bidrage med til fællesskabet. Som konsekvens af denne manglende sociale værdsættelse oplevede Maria en opgivenhed i forhold til at realisere sig selv, hvilket gjorde, at hun vendte sig imod det snævre fællesskab og søgte ind i misbrugsfællesskaber: "Vi var nogle brændte børn, der fandt sammen, fordi vi passede ikke ind i de normale normer eller gymnasiet. Så der kunne vi støtte hinanden" (Maria: 7). Det kan belyses med Ehrenbergs tanker om sammenhængen mellem depression og afhængighed: "Hvor bestræbelsen efter at være sig selv fører til depression, fører depression til afhængighed (...)" (Ehrenberg 2010: 359). Man kan argumentere for, at da Maria konstant forsøgte at få sin egen selvrealiseringsform anerkendt i en kultur, som ikke tillod afvigelser fra normen, blev utilstrækkelighedsfølelsen presserende og heraf fulgte en handlingslammelse og opgivenhed i forhold til at leve op til ungdomslivets normative krav.

Gymnasiet - præstationskulturens højborg

I modsætning til Maria forsøgte Amelia ad flere omgange at leve op til samfundets forventninger om at tage en gymnasial uddannelse. Hun erfarede dog hurtigt, at der er høje krav om præstation på alle parametre:

Der er ikke plads til fejl. Man skal hele tiden tænke på at have et godt snit, at aflevere alt til tiden, møde til tiden, være der hver eneste dag hele dagen. Og oveni kommer alt det sociale pres (Amelia: 5).

Amelia oplevede et stort pres om at skulle opretholde et konstant og højt præstationsniveau i gymnasiet, hvor fejl ikke indgår i ligningen. Ifølge Anders Petersen er den personlige præstation på alle måder et inklusionskriterie, hvorfor man må udvise kampgejst, målrettethed og selvdisciplin for ikke at falde bagud i konkurrencen. Amelia oplevede denne konkurrencelogik, da hun efter to måneder på gymnasiet blev indkaldt til fraværssamtale:

(...) Jeg var allerede til fraværssamtale efter to måneder uden egentlig at have været meget væk. (...) Så allerede der begyndte det at være ret tydeligt, at det ikke var noget for mig. Og at der ikke var plads til mig. Det er noget, jeg har kæmpet sindssygt meget med ift. de gymnasiale uddannelser. Der er ikke plads til dem, der ikke bare kan holde ud. For det er jo det, de fleste gør. Der var ikke særlig mange fra min klasse, der syntes, det var fedt at gå i gymnasiet. Måske alt det sociale men ikke selve skoledelen. Og det synes jeg bare er ærgerligt, at det ikke bliver gjort til et sted, hvor det er fedt at lære noget. Det synes jeg er underligt, at man ikke prøver at ændre lidt på den tilgang (Amelia: 4).

Amelia beskriver, hvordan hun med fraværssamtalen oplevede hurtigt at blive bevidstgjort om, at der ikke var plads til ikke at være 100% 'til stede', og at der deraf fulgte en reprimande om at 'oppe sig'. Og netop det at optimere sig selv er på mange måder præstationskulturens mantra, da individet på alle måder tilskyndes til at opkvalificere og udvikle sig selv og sine kompetencer og "gøre sig lækker overfor arbejdsmarkedet" (Petersen 2016: 75). I forlængelse heraf ligger der hos Amelia også en kritik af gymnasiet som en institution, hvor målet i højere grad synes at være, at de studerende skal 'holde ud', præstere og dimittere, frem for at fokusere på at skabe de bedste lærings- og udviklingsmæssige rammer for de unge. Hendes oplevelser med det præstationsorienterede fokus i gymnasiet kan forklares med udviklingen af konkurrencestaten og dens neoliberale logik, som har indvirket på uddannelsesinstitutionerne, hvis formål har forandret sig i takt med konkurrencestatens udvikling. Hvor uddannelse tidligere havde et demokratisk og dannelsesmæssigt sigte om at udvikle de studerende til at indgå i fællesskaber mhp. at løse fælles opgaver og skabe en fælles identitet, handler uddannelse i

konkurrencestaten om at gøre de studerende arbejdsparate og klar til at deltage i den globale konkurrence (Pedersen 2011: 172-173).

Mangel på moralske horisonter i uddannelsesvalg

Amelia oplevede det ensidige fokus på præstation som ekskluderende, og hun hverken ville eller kunne 'holde ud'. Efter flere mislykkede forsøg på at gennemføre en gymnasial uddannelse endte hun i en dyb depression (Amelia: 2). Hun stiller sig kritisk over for, at gymnasievejen fremstilles som den eneste vej at gå i ungdomslivet, og efterlyser støtte til at navigere i alternative muligheder:

A: Jeg har prøvet mange gange. Jeg startede på STX efter at have gået på efterskole. Droppede ud af det. Startede på HF, droppede ud af det. Startede på enkeltfag, droppede ud af det. Det er bare ikke mig.

I: Men du følte, du skulle gøre det [vælge gymnasiet] alligevel, eller?

A: Ja, men nok mest fordi, jeg ikke var blevet introduceret til andre muligheder. Det var ligesom bare det, man gjorde. Og det synes jeg er helt misforstået. Jeg tænker også, at den skole man går på, i det fleste tilfælde godt ved, at man ikke er som alle andre. Så synes jeg bare, det er oplagt at stille den unge nogle muligheder (Amelia: 3).

Med Honneths termer kan det udledes, at Amelia i denne tid har lidt under ubestemthed, eftersom hun giver udtryk for at stå alene og have manglet solidariske fællesskaber, som kunne tilbyde en orienteringsramme for hendes uddannelsesvalg. Hun efterlyste derfor moralske ledetråde fra sin efterskole, som kendte til hendes psykiske og sociale udfordringer, ift. at navigere i forskellige, mere passende muligheder, men oplevede at være efterladt til sig selv uden nogen solidariske fællesskaber at læne sig op ad.

Det sociale liv

Kravet om at præstere og udvise initiativ viser sig også i de unges færden i det sociale liv. At have et velfungerende socialt liv med fester, venskaber og kærester betyder meget for de unge, da de her på mange måder kan føle sig som en anerkendt del af ungdomslivet. Men de unge oplever også, at det er svært at være en del af ungdomslivet på samme måde som resten af

ungdommen. For Denise viser det sig ved et dobbeltpres, hvor hun både skal engagere sig ift. at navigere i det sociale system, som kræver stillingstagen i forhold til hendes fremtid, samtidig med at finde tid og overskud til at deltage i ungdommens mere trivielle, men stadig udfordrende, sociale liv:

Jeg har noget barndom, jeg ikke har fået lov til at få. Jeg har noget rebelsk teenager i mig, jeg ikke har haft plads og overskud til, og så har jeg noget 20 år, som er lidt mere struktureret men stadig meget ung. Og så skal jeg også bare være rigtig, rigtig voksen og ansvarsfuld på mange punkter pga. systemet er indrettet, som det er. Og det er ofte svært for mine veninder at forstå og sætte sig ind i. 'Hvorfor kan du ikke bare?' (...) Og de har det jo også svært nogle gange, men det er jo en mere standard grad. Så det er rigtig svært for dem at sætte sig ind i, hvorfor jeg ikke bare kan have et arbejde. Hvorfor kan jeg ikke bare tage en gymnasial uddannelse, hvorfor skal jeg være i systemet. Hvorfor skal jeg søge førtidspension? (...) Og da jeg fortalte det til mine veninder første gang, var de sådan 'ej, du skal jo ikke være sådan en samfundstaber på førtidspension, der bare sidder og triller tommelfingre derhjemme'. Så var jeg sådan nej, men jeg kan ikke alting på en gang, og jeg har brug for den her pause (Denise: 10).

Denise beskriver, hvordan hendes livssituation på mange måder adskiller sig fra det almindelige ungdomsliv, og at hun ikke altid møder forståelse fra sine veninder. Især oplever hun misbilligelse og manglende accept af hendes beslutning om at søge førtidspension. Ifølge Ehrenberg opfattes hæmning i samfundets øjne som en funktionsfejl ift. de herskende socialiseringsnormer i det senmoderne samfund. Det kan sættes i relation til Honneths perspektiver om, at opnåelse af social værdsættelse kræver, at individet orienterer sig mod et fælles kulturelt værdisæt, hvori man gennem sine personlige præstationer og egenskaber bidrager til at realisere fælles målsætninger. Eftersom det at være på førtidspension signalerer handlingsstop og passivitet er denne livsform i høj grad i uoverensstemmelse med konkurrencestatens værdier og behov for aktivitet, præstation og omstillingsparathed. Venindernes udtalelser om at være en 'samfundstaber', der ikke bidrager til fællesskabet, afspejler den herskende diskurs i præstationssamfundet, og dermed bliver Amelias sociale værdi stigmatiseret og nedvurderet. Hun oplever altså, at venindernes reaktion på hendes ønskelige livsform krænker hendes selvværd.

Handling og initiativ er nødvendigt for at bestå i socialiteten

For Morten er det at være social en stor del af det almindelige ungdomsliv og noget af det vigtigste for hans trivsel (Morten: 9). Han oplever dog, at hans psykiske vanskeligheder spænder ben for, at han kan deltage på lige fod med andre unge i sociale situationer.

(...) Problemet er så, at når man har social angst og bliver smidt ud i sociale sammenhænge, så er det svært for mig. Og der ender jeg med at kompensere med alkohol og stoffer. Men livet handler også om løsninger (...) Hvis jeg sidder og tænker, folk ikke kan lide mig og kommer i et dårligt loop, så gør Ritalin og kokain at jeg kan fokusere og tænke, at det er irrationelt. Det er mig selv, der ikke kan lide mig selv (Morten: 12-13).

Morten beskriver, hvordan hans sociale angst virker handlingslammende for ham i sociale situationer, hvor han kan opleve at køre i tomgang og have svært ved at interagere med det sociale fællesskab, han befinder sig i. Morten problematiserer selv, at han er nødsaget til at tage disse midler i brug, men for ham er stofferne en forudsætning for at kunne deltage i det sociale livs præmisser. I relation hertil beskriver Ehrenberg, hvordan der er sket en vækst af stimulerende stoffer som fx angstmedicin, fordi en dæmpelse af angst opløser handlingslammelse (Ehrenberg 2010: 307). En række forfattere advokerede i slutningen af 1980'erne for 'retten til at dope sig i et tilspidset konkurrencesamfund', og argumenterede hermed for individets ret til at forbedre ens muligheder for at leve op til de totalitære krav i samfundet (Ehrenberg 2010: 307). I relation hertil kan man argumentere for, at Morten på samme måde vælger at optimere sig selv og komme på højde med det, som ifølge Ehrenberg forventes af ham i sociale situationer. Fordi "evnen til at handle på egen hånd udgør kernen i socialiseringen, mens den blokerede handling er depressionens grundlæggende forstyrrelse" (Ehrenberg 2010: 312). Også i kærlighedslivet mærker Morten kravene om handling, initiativ og fremtidsorientering:

(...) det med at være normal og opnå de mål, man har sat sig, er så meget in sync med at kunne leve et socialt liv og kunne opnå kærlighed. Det er sjældent, at det er et godt salg på Tinder at sige, at jeg er faktisk fucking ligeglad med, hvad der sker i min fremtid. Og det er jeg heller ikke. Men hvis man ikke passer ind i de her meget målrettede visioner for ens liv, så er det svært at sælge sig selv socialt set, hvilket er det, der er vigtigt for mig (Morten: 8).

Morten skaber her en sammenhæng mellem at leve op til præstationssamfundets krav og muligheden for at være en del af sociale relationer. Ifølge Ehrenberg er det personlige initiativ noget af det første, vi måler andre menneskers værdi efter, hvilket Morten i høj grad mærker i hans datingliv. Interessant er, at han med ordene 'at sælge sig selv' omtaler sig selv som en vare, der skal optimeres, før den kan konkurrere på kærlighedsmarkedet. Man kan derfor argumentere for, at også i denne arena af ungdomslivet er konkurrencestatens markedslogikker trængt ind i de unges bevidsthed. Handling og initiativ er nødvendigt for at bestå i socialiteten.

Opsamling

I denne analysedel har jeg belyst, hvordan de udsatte unge har internaliseret det senmoderne samfunds forventninger om, at man som ung skal realisere sig selv på autentisk vis, og at ansvaret for dette alene ligger hos den unge selv. Analysen viser, at informanterne oplever det særdeles vanskeligt at leve op til forventningerne om at finde ressourcerne til, på autentisk vis, at realisere sig selv, gennemføre en gymnasial uddannelse og indgå i det sociale liv på samme måde som andre unge. Flere af informanterne har efterhånden sænket forventningerne til sig selv ift. at forsøge at efterleve kravene, mens andre igen og igen forsøger at præstere på det høje niveau, det forventes af den anerkendelsesværdige borger. En overordnet pointe er, at de unges jagt på anerkendelse leder til en psykisk udmattelse og følelse af utilstrækkelighed, som i forskellig udstrækning efterlader dem handlingslammet og ekskluderet fra det almindelige ungdomsliv.

Analysen peger på et paradoks i de unges oplevelser af ungdomslivets generelle normer og forventninger: *På den ene side* oplever de unge at blive bombarderet med diffuse pejlemærker, som de ud fra deres eget indre forventes at omsætte til deres egen autentiske forståelse af det gode liv. Udover den næsten urokkelige norm om, at den gymnasiale uddannelse anses som den eneste vej for alle unge, føler informanterne sig på mange måder alene ift. at orientere sig i en overvældende verden af muligheder. *På den anden side* oplever de unge ret rigide forventninger til hvordan de skal realisere deres vej i livet, nemlig ved at udvise anerkendelsesværdige egenskaber som målrettethed, præstation, handlekraft og initiativ. Informanterne oplever altså at blive mødt med nogle meget uhåndgribelige ledetråde til det gode liv, som de skal forvalte

på en selvsikker, energisk og målrettet måde, hvilket må siges at være et centralt kendetegn ved det senmoderne samfund.

Analysedel 2: En uretfærdig anerkendelseskamp

Denne analyse retter sig mod arbejdsspørgsmål 2: "Hvordan oplever socialt udsatte unge deres betingelser for at leve op til det sociale systems specifikke krav til ungdomslivet?" Mine forforståelser er, at det sociale systems krav har en særlig indvirkning på de unge, da de har nogle konkrete beføjelser og sanktioner, som kan påvirke de unges liv på en anden, anderledes indgribende måde end de mere generelle forventninger til ungdomslivet. Min tese er også, at informanterne oplever det vanskeligt og/eller urimeligt at skulle leve op til det sociale systems krav, og at de som konsekvens heraf oplever krænkelser, som både kan vise sig ved en stigmatisering og nedvurdering af deres måde at tænke og praktisere ungdomslivet på, og ved ikke at blive set og mødt som moralsk tilregnelige personer.

Overvældet af krav om udvikling

Et gennemgående mønster i min empiri er de unges oplevelser af at blive presset af det sociale system til konstant at handle, tage stilling og udvikle sig, hvilket konflikter med samtlige informanternes grundlæggende behov for en *pause*. Om det er pres om uddannelse, beskæftigelse, bolig eller selvudvikling, føler de unge sig overvældede af kravene om aktivitet og fremdrift. En af de centrale ting som de unge efterlyser fra systemets side, er en større forståelse for nødvendigheden af at arbejde med deres personlige udfordringer i deres eget tempo, før de kan tage del i samfundet og leve op til de krav, som systemet stiller dem. Som Ehrenberg skriver: "Det indre velbefindende er nemlig uomgængeligt for handlingen" (Ehrenberg 2010: 308). Maria fortæller:

Jamen kommunen presser jo en. Jeg var i uddannelseshjælp på et tidspunkt, og der blev jeg presset til enten at søge uddannelse eller søge job. De kunne ikke fatte, at jeg kunne ikke noget. Det er ikke okay at stå stille i livet. Og det er ikke okay at skulle bruge et halvt år eller et år på at opbygge sig selv til at kunne være stærk i de sociale ting, som sker. Så de har en vis forventning om, at du skal bare videre, videre, videre, og det skal bare gå hurtigt (Maria: 8).

I citatet beskriver Maria, hvordan hun mærker presset fra kommunen om hurtigst muligt at komme i arbejde eller uddannelse, og at stilstand ikke er en mulighed. Det snævre fokus på fremdrift og aktivitet, som Maria og de andre informanter møder, kan forklares med det menneskesyn, som hersker i konkurrencestaten. Her opfattes de unge først og fremmest som ledig arbejdskraft, der på mest mulig effektiv vis skal modelleres henimod at bidrage på arbejdsmarkedet og skabe værdi for samfundet (Pedersen 2016: 56). Også Selina er belastet af kommunens konstante pres. Eftersom hun kæmper med massive sociale problemer, oplever hun kommunens krav om udvikling, selvrealisering og aktivitet som utroligt virkelighedsfjerne:

(...) Så siger han [sagsbehandleren] "hvad er så din drøm"? Jeg er hjemløs... Jeg er FUCKING HJEMLØS! Jeg ved ikke, hvad jeg vil om et år, jeg ved, hvad jeg vil nu. Og hvad jeg vil om en måned. Men jeg kan ikke tage om et år (...) (Selina: 7).

Med Ehrenbergs termer kan man argumentere for, at Selina er ramt af depressionens handlingslammelse og derfor ikke kan forholde sig til sin fremtid og drømme på den måde, som hun oplever, at sagsbehandleren afkræver hende i situationen. Det kan udledes, at hun oplever, at sagsbehandleren ikke har gjort sig umage for at sætte sig ind i hendes svære livssituation, hvorfor hun føler, at hendes person og sociale udfordringer ikke bliver set og taget alvorligt. Også Denise mærker det sociale system ånde hende i nakken. Under Covid19-nedlukningen fik hun dog en pause fra de konstante krav og mærkede at få ro på:

Jeg synes, det var rart. Det var ikke bare pausen fra beskæftigelsen, det var pausen fra systemet. Og det der med at jeg ikke bare blev kastet rundt som en eller anden bold til høvdingebold (...) For selvom jeg ikke er i beskæftigelse, eller kun er det en gang om ugen nu, så er stadig tre milliarder ting hele tiden, som man skal huske at tage sig af og tjekke op på og finde ud af og holde styr på (...) Det er mega stressende og mega pres. Og sindssygt frustrerende, fordi jeg sidder her og har det dårligt nok i forvejen og har egentlig bare brug for at fokusere på mig selv. Men jeg skal være tre milliarder andre steder på en gang (Denise: 21).

Denise fortæller, hvordan det ikke kun er kravet om beskæftigelse men præstationssamfundets generelle forventninger om aktivitet, handling og 'at være i gang', som belaster hende. Det er

vigtigt at understrege, at det selvfølgelig ikke kun er en dårlig ting at stille krav til de udsatte unge om at tage del i samfundet, hvilket næste citat viser:

D: Frederiksberg Kommune er ikke særlig god. Man kan godt mærke, at de har pengene til bare at lade en lave ingenting.

I: Status quo på en dårlig måde?

D: Det er jo meget luksus, at man bare kan sidde på sin flade røv og få penge. Men det er jo ikke særlig udviklende, kan man sige. Og slet ikke den samme form for kontakt til kommunen, som jeg havde været vant til førhen.

I: Så for meget pause kan også være skidt?

D: Det kan det nemlig godt. Nu er jeg så i det her kompetenceforløb, som også til tider kan være overvældende. Men det er jo for at finde ud af, hvor jeg rent faktisk ligger henne. I stedet for bare at være sådan okay, der sker ikke noget overhovedet, nu er du bare her og flyder lidt rundt (Denise: 12).

I et anerkendelsesperspektiv er det at bidrage med sine evner og finde plads i fællesskabet helt centralt for individets identitetsopbyggelse og generelle trivsel. Ifølge Honneth har individet behov for solidariske fællesskaber for at udvikle sig og realisere sig selv, hvorfor Denise oplever at stagnere, da hun efterlades til sig selv. Der bør derfor skelnes mellem ødelæggende handlingslammelse og en aktiv pause til at arbejde med sig selv, og det er som om samfundet putter al stilstand eller manglende umiddelbare fremskridt i et og samme fjendebillede. På den måde står individuelle behov over for sociale normer i et paradoksalt forhold til hinanden. Hvad der dog belaster de unge mere end det gavner dem er, at præstationssamfundets ensidige udviklingslogik i det sociale system i mange tilfælde kommer til at overskygge og negligere de enkelte unges behov, ønsker og autonomi. Denne tendens viser sig på forskellige måder i de unges møder med systemet og kommer til udtryk som krænkelsererfaringer, der leder til tab af selvværd og selvrespekt hos de unge. Det vil jeg belyse nærmere i det følgende.

Krav før mennesket

Det snævre fokus på udvikling, som de unge oplever dominerer i systemet, har bl.a. som konsekvens, at specialets unge oplever at blive tilsidesat og usynliggjort som individuelle mennesker til fordel for et ensidigt fokus på at få dem aktiveret. Morten fortæller:

(...) Der er så mange gange, hvor jeg har oplevet, at de [kommunen] har været urimelige og bedt om urimelige ting, som ikke kan lade sig gøre.

I: Som hvad fx?

M: Fx 'skal du ikke i praktik nu?' Nej, jeg er lige startet i misbrugsbehandling for et år siden. Jeg har nogle virkelig store problemer, og hvis du virkelig føler, at jeg på den lange bane skal have det bedre og ikke bare skal opfylde en eller anden kvote lige nu, så giver det ikke nogen mening at bede mig om at gøre noget, som jeg obviously ikke kan (Morten: 11).

I Mortens fortælling ligger en oplevelse af ikke at blive mødt med en reel forståelse og støtte i at forbedre hans trivsel, men derimod et ønske fra systemets side om at 'opfylde en kvote' ved at sende ham i praktik. Oplevelsen af at blive set som et middel til at opnå et mål om beskæftigelse frem for et ligeværdigt individ afføder en krænkelsererfaring, som kommer til udtryk ved en følelse af uretfærdighed og rammer hans selvrespekt. Selina fortæller i samme dur, hvordan hun oplevede, at hendes sociale udfordringer og livssituation ikke blev taget alvorligt, da hun skulle søge kontanthjælp ifm. at hun blev hjemløs:

(...) Første dag jeg flyttede herind [på ungeherberget], skulle jeg søge kontanthjælp. Så går jeg op på kommunen, og så er det en eller anden gammel stodder. Ved du, hvad han siger til mig? "Tag dig sammen og få dig en uddannelse, det er ikke så svært" (...) Nu skal du høre her, jeg er lige stoppet som luder for en måned siden, jeg synes du skal arbejde som en luder bare i 24 timer, og så tror jeg, du forstår smerten (...) Og jeg er hjemløs, jeg har aldrig været hjemløs, jeg har altid klaret mig selv og gjort tingene på min egen måde for at komme videre (...) (Selina: 7).

Citatet peger på, at Selina oplever, at hendes livsform nedvurderes og sættes i kontrast til det anerkendelsesværdige 'valg' om at tage en uddannelse, hvilket krænker hendes selvværd. Hun mærker, at socialarbejderen fuldstændigt underkender hendes sociale problemer og dermed ikke ser hende som et helt menneske med individuelle behov: "Nogle gange er det bare som om, vi bare er væsner, som de kan kaste rundt med, så meget de vil. Jeg hader det" (Selina: 13). Det kan udledes, at hun oplever, at kommunen stiller krav, før de ser mennesket, hvilket leder til en usynliggørelse og skadelig kassetænkning:

(...) Det er ligesom at tage os allesammen og putte os i én boks. Det kan du ikke. Og jeg ved godt, de har nogle regler, de skal følge, men nogle gange må man også bøje reglerne. Det er jo ikke fordi, det er decideret stramme regler, hvor man slet ikke kan bøje dem (Selina: 9).

Maria har på lignende måde haft mange negative oplevelser med det sociale system, men hun fortæller dog også om en episode, hvor hun omvendt oplevede at blive taget alvorligt og hendes krav respekteret:

(...) Jeg var lige stoppet med at ryge hash der også, der havde jeg lige fire måneder, hvor jeg ikke gjorde det. Og der havde jeg rigtig mange svedeture under vores jobsøgning. Det var jo fire timer om dagen, hvor du skulle sidde og søge job. Det er fucking røv. Og hun [socialarbejderen] var fucking nice, for jeg sagde 'jeg vil helst ikke have, at du skriver det ind'. Og det gjorde hun ikke. Så hun var en af dem, jeg kunne genkende være en person i jobbet og ikke en, der bliver jobbet. Hun beholdt sine værdier (Maria: 8).

Maria beskriver, hvordan socialarbejderen respekterede hendes appel om ikke at notere, at hun havde abstinenser fra sit hashmisbrug og dermed anerkendte hende som en person med en moralsk autoritet. At socialarbejderen beholdt sine værdier og ikke 'blev jobbet', som Maria fortæller, peger på, at hun har formået at leve sig ind i og tage udgangspunkt i Marias livsverden på en etisk forsvarlig måde. Dette fokus på den gode sagsbehandling vil jeg udfolde i analysens tredje del om forhold, der hhv. styrker og modarbejder udsatte unges anerkendelsesbetingelser i samfundet.

[Mistro og mistænkeliggørelse](#)

Et tredje analysetema er de udsatte unges oplevelser af systemets manglende tillid til deres vurderingsevne ift. deres egen livssituation og sociale og psykiske problemer. De unge oplever, at deres krav og behov for støtte bliver negligeret, forbigået eller decideret mistænkeliggjort af myndighederne omkring dem. Det har som konsekvens, at de ikke oplever, at deres person bliver taget alvorligt, hvilket leder til et tab af selvrespekt. Denne tendens kommer bl.a. til udtryk hos Denise, som altid er blevet anset som værende mere velfungerende, end hun oplever sig selv, hvilket hun mærker som en barriere for at få hjælp af systemet. Denise flyttede

modvilligt fra sit bosted til en udslusningslejlighed, da hun blev 18 år. Siden udflytningen har hun forsøgt at fortælle bostedet, at hun mistrives, og at hun har brug for hjælp:

(...) Og siden jeg flyttede herud i Valby, har jeg prøvet at snakke med dem fra bostedet om, at jeg ikke har det særlig godt, og det kommer til at gå galt. 'Jeg tænker måske, jeg skal snakke med nogen eller noget?' Men det kunne de ikke se nogen grund til, jeg klarede det jo fint. Deres definition på at klare sig fint er, at jeg ikke lugtede, når jeg kom på besøg, og jeg var glad og sjov og imødekommende. Men det har altid været min problematik; at jeg sætter sindssygt meget en facade op, når jeg er ude. 'Jeg kunne være ude med mine veninder' (...) Og så var det, at 'jeg kunne finde ud af at lave mad og rydde op og gøre rent'. Det kan jeg ikke, men de var aldrig ude at besøge mig, så det vidste de jo ikke noget om. De troede ikke på mig, når jeg sagde til dem, at det kan jeg ikke (Denise: 6).

I en jagt på at opnå anerkendelse i det sociale liv og undgå nedvurdering af hendes livsform, har Denise med al magt forsøgt at leve op til normerne om at være 'på' i sociale sammenhænge. Hun oplever, at hendes performance i det sociale liv giver bagslag ift. hendes mulighed for at blive taget alvorligt som en person med alvorlige problemer i systemet. Hun føler, at hendes behov for hjælp bliver negligeret af bostedet, hvilket afføder en krænkelse, som skaber et brud i hendes forståelse af sig selv som en moralsk tilregnelig person. Bostedets mistro til Denise har også haft betydning for hendes følelse af at blive inddraget i beslutningsprocesserne i forbindelse med beslutningen om at flytte fra bosted til udslusningslejlighed:

(...) Der blev bare overhovedet ikke taget højde for, hvad jeg havde at sige. Min sagsbehandler lyttede stort set udelukkende kun på dem fra mit bosted, og de havde én agenda, og det var at få mig ud, så der var plads til en ny (...) Det var som om, min sagsbehandler kun lyttede på, hvad de [bostedet] havde at sige ift. hvordan jeg havde det, og ikke hvordan jeg selv havde det. Og det er det, der også er noget lort ved systemet. Jeg er den syge, så jeg ved jo ikke, hvordan jeg selv har det. Behandlere og autoriteter omkring mig ved bedre, hvordan jeg har det, end jeg selv gør. Så sad hende psykologen fra bostedet: 'Det er så klassisk det her for alle vores Borderline-piger, og der er ikke noget i det, hun er bare manipulerende, og hun kommer til at sige de her ting, og det er

kun derfor, hun gør det'. Så har man bare tabt på forhånd. For her er der en, der sidder med en lang psykologuddannelse og siger det her. Så må det jo være rigtigt (Denise: 12).

I citatet lægger Denise vægt på at autoriteter, i form af bostedets myndighedspersoner, herunder den tilknyttede psykolog, trumfer hendes egen problemopfattelse i beslutningsprocessen om at flytte. Hun føler sig umyndiggjort, stigmatiseret og mistænkeliggjort, da psykologen affejer hendes argumentation ved at reducere hende til hendes diagnose og med en manipulerende adfærd. Hun fortæller, hvordan hun oplever, at anerkendelseskampen på den måde er tabt på forhånd. Det kan herfra udledes, at hun ikke føler sig respekteret som en ligeværdig interaktionspartner, som har evnen til at tage stilling til sit eget liv, hvilket står i modsætning med hendes egen selvforståelse som et menneske med ret til hjælp. Det afføder en uretfærdighedsfølelse og ødelægger hendes selvrespekt:

(...) Jeg blev bare ved med at føle 'fuck, nu bliver jeg bare slået ned endnu engang, og der er bare ikke nogen, der fucking lytter på, hvordan jeg har det, og hvad jeg har behov for, for jeg ved åbenbart ikke, hvordan jeg selv har det' (Denise: 13).

Det er i det givne tilfælde ikke muligt for mig at vurdere, hvorvidt det var det rigtige valg, at sagsbehandleren vægtede psykologens opfattelse højt i beslutningen om, at Denise skulle fraflytte bostedet. Det er ikke nødvendigvis godt socialt arbejde udelukkende at lade borgerens egne livs- og problemopfattelser udgøre beslutningsgrundlaget, hvorfor socialarbejderen i mange tilfælde bør inddrage eksperteres faglige indsigter i de pågældende problemstillinger. Det krænkende forhold, som gør sig gældende i denne situation, er Denises oplevelse af at blive usynliggjort i beslutningsprocessen og få hendes mening ignoreret, hvilket har ledt til et brud på hendes selvopfattelse som en moralsk autoritet, hvis holdninger og synspunkter er værd at inddrage. På samme måde fortæller Amelia, hvordan hun har oplevet, at hendes fremtoning og formuleringsevne spænder ben for muligheden for at få den hjælp, hun har behov for:

A: (...) Jeg har oplevet psykologer, der har sagt til mig 'det virker ikke som om, du har problemer'. Øh, hvor har du gået i skole? Det synes jeg bare er skræmmende.

I: Ja, det er jo farligt, for de fleste vil jo gerne fremstå socialt velfungerende.

A: Ja, selvom jeg godt kan finde ud af at være underlig, hvorfor skulle jeg så gøre det, når jeg kan lade være? Og hvorfor skulle jeg ikke sige, hvad jeg har på hjerte? Nogle gange føler jeg, at jeg er nødsaget til at formulere mig dårligere for at få den hjælp, jeg har brug for (Amelia: 20).

Amelia beskriver her, hvordan hun til tider er nødt til at gøre sig mere sårbar, end hun umiddelbart fremstår for at blive anerkendt af systemet. Kun ved at tydeliggøre over for myndighederne, at hun befinder sig langt fra samfundets krav om at blive en bidragende borger i konkurrencestaten, kan hun blive anerkendt og hjulpet på vej til dette mål. I Mortens tilfælde er det at fremstå velformuleret og (faglig) oplyst omvendt et middel til at blive anerkendt som en ligeberettiget interaktionspartner og blive hørt:

(...) Jeg har været heldig, at jeg har kunne finde ud af at udfordre dem. Jeg er helt sikker på, der er enormt mange, der fx ender med at blive ophidsede, når de føler sig uretfærdigt behandlet. Og det ved jeg bare er så modsatvirkende, for så føler det offentlige, at de har en grund til at sige 'ok, så er jeg ligeglad med, hvad du siger'. Så i stedet skal man udfordre dem på en civil måde, det kommer man længere med. Og det kan jeg gøre, fordi jeg ikke bliver frustreret i ikke at blive hørt, fordi jeg føler, jeg er dygtig nok til at forklare mig (Morten: 10).

I både Morten og Amelias tilfælde har de lært at håndtere og undgå potentielle krænkelsoplevelser ved at 'spille systemet' på en måde, så de ender med at blive vurderet værdige til at opnå den ønskede støtte og anerkendelse, som de forventer at blive mødt med.

Opsamling

I denne analysedel har jeg undersøgt, hvordan de udsatte unge mærker det senmoderne samfunds krav til ungdomslivet gennem myndighedskontakten. Analysen viser, at informanterne i mange tilfælde oplever en rigid og snæver orientering mod beskæftigelse, uddannelse og udvikling i mødet med systemet, som forhindrer dem i at få deres behov for og krav på støtte og hjælp igennem. Samtlige informanter fortæller om krænkelser i myndighedskontakten, som viser sig ved usynliggørelse, mistro og stigmatisering på baggrund af deres livsform og status som socialt udsatte. De oplever, at deres sociale værdi bliver

nedvurderet, fordi de ikke bidrager med noget, der i samfundets optik giver værdi, og at de ikke bliver anset som moralsk tilregnelige personer med rettigheder. Krænkelserne fører til et brud på deres selvværd og selvtillid og vanskeliggør deres mulighed for at opnå et godt liv.

Delkonklusion

Med analysedel 1 og 2 har jeg nu besvaret første del af min problemformulering: "Hvordan oplever og håndterer socialt udsatte unge det senmoderne samfunds krav og forventninger til ungdomslivet". Samlet set peger analyserne på, at de udsatte unge oplever det senmoderne samfunds krav til ungdomslivet som en række belastninger, der vanskeliggør deres betingelser for at opnå anerkendelse. Drevet af præstationssamfundets konkurrencelogikker er det fælles målsæt, der omgiver de unge præget af høje krav om præstation, handlekraft, selvrealisering og initiativ, hvilket i høj grad tilskynder de unge til at finde deres helt egen unikke vej i livet hurtigst muligt. Analysen viser dog, at idealet om autentisk selvrealisering kun synes at gælde inden for en meget smal udviklingsramme, som de unge ikke kan eller vil følge. Informanterne oplever således ikke, at der gives meget plads til at bevæge sig uden for de etablerede normer om ordinær uddannelse og beskæftigelse, hvorfor deres egne behov og forestillinger om det gode liv ikke anerkendes. Som konsekvens af den snævre normalitetsforståelse oplever de unge svære betingelser for at opnå et positivt selvforhold og et godt liv.

Analysen viser desuden, at informanternes måde at håndtere kravene til ungdomslivet på differentierer, alt efter hvor udsat og sårbar en situation de befinder sig i. De mere ressourcestærke unge forsøger i højere grad at efterleve samfundets generelle forventninger om at tage en gymnasial uddannelse, realisere sig selv og leve op til de sociale spilleregler i ungdomslivet. I jagten på den samfundsmæssige anerkendelse føler de sig dog utilstrækkelige og selvansvarlige for de nederlag, de oplever i kraft af ikke at præstere på det niveau, som det af samfundet kræves. De har, ligesom de mere sårbare informanter, oplevet hyppige krænkelser i mødet med systemet, men har bedre succes med at vinde anerkendelseskampene ved på forskellige måder at 'spille' systemet til deres egen fordel. De mere sårbare unge har i højere grad givet op på at efterleve både de formelle og uformelle krav til ungdomslivet. Analysen viser en tendens til, at de håndterer presset ved at tage afstand fra normerne og søge

hen i andre fællesskaber, hvor de opsøger den anerkendelse, de i så høj grad er forhindret i at opnå i det ordinære ungdomsliv. Det vil jeg udfolde nærmere i den følgende analyse.

Analysedel 3: Alternative veje til anerkendelse

Denne sidste analysedel retter sig mod arbejdsspørgsmål 3: "Hvilke sociale og samfundsmæssige initiativer og praksisser hhv. styrker og modarbejder socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser?" Jeg vil ud fra analysen af de unges oplevelser og erfaringer diskutere de samfundsmæssige potentialer for at forbedre deres anerkendelsesbetingelser og dermed styrke deres mulighed for at frigøre sig fra udsathedens i vejen mod det gode liv. Først vil jeg dog kort belyse, hvorfor det i et samfundsperspektiv overhovedet er relevant at arbejde for at skabe en mere ligelig fordeling af anerkendelseschancerne i samfundet.

Hvorfor bør man styrke udsatte unges betingelser for anerkendelse?

De to første analyser har vist, at der er en ulige, diskriminerende anerkendelsesorden på spil i det danske samfund, som belønner de stærkeste og straffer de svageste. De udsatte unge mærker denne ulighed, hvilket sætter sig igennem som uretfærdighedsfølelser, der forstærker en bevidsthed om deres position i samfundet og en opdeling i "os og dem". Selina fortæller:

(...) De normale er nogen, der får hjælp fra deres forældre. Dem der ikke har været udsat for nogle grimme ting. Det er dem, vi kalder normale. Fordi os der bor her [på herberg], vi har været udsat for mange grimme ting (...) Men dem der ligesom er på gymnasium, de er ligesom født lidt med en guldske i røven (...) Så det kræver lidt, at man er lidt højere i hierarkiet (Selina: 3).

I et anerkendelsesperspektiv er det problematisk, at der er grupper i samfundet, som ikke har samme anerkendelsesbetingelser som andre, da det kan lede til splittelse, som kolliderer med idealet om et solidarisk, sammenhængende samfund. Honneth forklarer:

Det er afgørende, at samfundet er indrettet på en sådan måde, at det er muligt for alle individer at indgå i anerkendelsesrelationer, da dette er forudsætningen for et fuldt integreret og solidarisk samfund (Honneth 2006: 128).

Ifølge Honneth kan et samfund kun anses som solidarisk, såfremt det formår at integrere alle borgernes livsformer, præstationer og egenskaber. Dette anser jeg ikke for at være det samme som grænseløs normløshed men et budskab om, at samfundet bør udvikle en fælles værdihorisont, som er åben og inkluderende for at forskellige mennesker kan blive socialt integreret i samfundet. Denne kollektive forståelse har bedre vilkår for at vokse sig stærk i samfund præget af høj grad af lighed, hvilket er særdeles velbelyst i bogen "Lighed – hvorfor alle klarer sig bedre i mere lige samfund" (2011). Forskning viser, at samfund med høj grad af ulighed generelt har flere sociale og sundhedsmæssige problematikker end samfund med høj grad af lighed. Forskellene ses blandt andet på graden af social mobilitet, antallet af psykiske lidelser og graden af tillid generelt i samfundet (Wilkinson og Pickett 2011: 32). Det er ikke et spor, jeg forfølger, men kan understøtte pointen om, at ulige anerkendelsesbetingelser ikke kun er et individuelt problem isoleret til udsatte grupper i samfundet men et problem for hele samfundet.

Jeg tilslutter mig Honneths ideal om social integration og mener, at det er afgørende med en større samfundsmæssig rummelighed og udvidet forståelse af, hvad der giver anerkendelse i dag. Det er med dette normative udgangspunkt - anerkendelse af forskellighed – at jeg vil diskutere hvilke samfundsmæssige og sociale forhold og initiativer, der hhv. modarbejder og styrker en sådan rummelighed og en mere ligelig fordeling af anerkendelseschancerne i samfundet.

[Gode veje til solidarisk anerkendelse](#)

Min empiri viser, heldigvis, at informanterne ikke udelukkende oplever at føle sig utilstrækkelige, krænkede og ekskluderet af fællesskabet. Der er meget, der peger på, at der allerede er rigtig gode kræfter i samfundet, som i høj grad medvirker til at styrke udsatte unges anerkendelsesbetingelser. De unge peger særligt på vigtigheden af alternative anerkendende fællesskaber, hvor de har mulighed for at indgå i gensidige anerkendelsesrelationer, der styrker deres selvforhold, følelse af at bidrage og mulighed for at realisere sig selv.

Fællesskabende tilbud til socialt udsatte unge

I min søgning efter informanter til specialet kontaktede jeg som nævnt organisationen Fountain House, som er et sted for psykisk sårbare unge, der tilbyder forskellige sociale og kreative

aktiviteter, undervisning og vejledning (Fountain House u.å.). Amelia startede i Fountain House for tre år siden efter en voldsom depression:

Her [i Fountain House] er det bare så godt. Vi snakker bare om alt muligt. Jeg tror også bare, der er en fundamental forståelse for hinanden (...) Vi behøver ikke at snakke om, hvilke diagnoser vi har for at forstå hinanden. Jeg ved ikke, hvad størstedelen har oppe i hovedet. Men der er bare plads på en eller anden måde. Man mærker det bare uden at italesætte det (...) Og jeg tror, at alle der kommer her, der har stået og været sådan 'åh nej, jeg passer ikke ind et eller andet sted'. Så man er nok også bare mere åben over for at tage imod andre, når man selv har det sådan. Og når det så kun er sådan nogle mennesker (...) Det er det eneste sted, jeg nogensinde har oplevet, at der ikke er hierarki på en eller anden måde (...) Det er ret vildt. Og jeg bliver altid rørt, når jeg taler om det (Amelia: 7).

Amelia fortæller, hvordan hun oplever, at Fountain House skaber et rum med fælles forståelse, åbenhed og ligeværd. Efter lang tids rodløshed, hvor hun har følt sig malplaceret i forskellige ungefællesskaber, formår Amelia gennem gensidige anerkendelsesrelationer at blive set og anerkendt for hendes særlige egenskaber, hvilket giver hende en følelse af at være værdifuld, hvilket styrker hendes selvværd. I Fountain Houses beskrivelse af deres faglige tilgang lægger de blandt andet vægt på vigtigheden af at danne meningsfulde, ligeværdige relationer (Fountain House u.å.), hvilket har været et gennemgående afsavn for Amelia, der som vist i de foregående analyser har ført til en liden under ubestemthed. Gennem kurser, fællesspisning og faglige og sociale arrangementer arbejder Fountain House for at forsyne unge udsatte som Amelia med netop disse moralske horisonter, "fordi mennesker spirer i fællesskab" (Fountain House u.å.). At opleve at blive en del af et anerkendende fællesskab har også været af afgørende betydning for Selina. I forbindelse med sin indflytning på herberget er hun blevet en meget aktiv del af NGO'en "Ombold", som er et "forandringsskabende og inkluderende fodboldfællesskab for socialt udsatte og mennesker ramt af hjemløshed" (Ombold u.å.). Hun fortæller, hvad det betyder for hende at være en del af organisationen:

Jeg tror, det [Ombold] er mit frirum. Det er der, hvor jeg ikke behøver at tænke over tingene. Der hvor jeg kan være mig selv. Og Ombold er et sted, hvor udsatte mennesker fx

folk med diagnoser og hjemløse og misbrugere og folk der cutter i sig selv kan komme og være sig selv. Og alle bliver taget godt imod. Når man ikke kan være i en normal boldklub, så kan man komme til Ombold. Man bliver værdsat, man bliver spillet. Nogen er bedre end andre, og det bliver respekteret. Ombold er godt. Det er en forening, hvor der er plads til alle. Og de tager imod alle, og alle er ligeværdige. De ligestiller alle på samme niveau. Om man så er dårlig, så bliver man alligevel løftet op, og man mærker ikke, at man er dårlig. De laver en forandring (Selina: 2-3).

Som det fremgår af citatet, oplever Selina i meget høj grad at blive værdsat for den, hun er, og det hun kan i Ombold-fællesskabet. Hun oplever i direkte men også symbolsk forstand at "blive spillet" og dermed opfatte sig selv som værende en værdifuld medspiller og bidragsyder til fællesskabet. Hun oplever, at Ombold anerkender, sidestiller og 'løfter' medlemmerne ikke på trods af men *på grund af* deres forskelligheder.

Andre veje til uddannelse

Endnu et anerkendende fællesskab, som min empiri peger på har medvirket til at styrke de unges anerkendelsesbetingelser er produktionsskoler. Produktionsskoler var en indsats, som frem til 2019 henvendte sig til unge under 25 år, som endnu ikke havde gennemført en ungdomsuddannelse og ikke vurderedes klar til dette. Undervisningen var en vekselvirkning mellem praktisk arbejde, praktik og almene fag. Produktionsskolerne skulle forberede målgruppen til det ordinære uddannelsessystem og havde en maksimal varighed på et år (Børne- og Undervisningsministeriet 2021a). Sammen med en række andre forberedende ungdomsforløb blev produktionsskolerne i 2019 nedlagt og erstattet af ét samlet tilbud; Den forberedende grunduddannelse (FGU) (Børne- og Undervisningsministeriet 2020). Selvom produktionsskolerne ikke længere findes i samme format, som informanterne har oplevet, vil jeg alligevel belyse den betydning, de har haft for de unges oplevelser af at føle sig anerkendt. Jeg vurderer, at denne viden kan være med til at vise vigtigheden af produktionsskolens særlige principper, praksisser og undervisningsformer, som adskiller sig fra ordinære uddannelsesformer og evt. bidrage til en bredere diskussion af (manglende) anerkendelse og inklusion i det ordinære uddannelsessystem. Det første informanterne peger på ved produktionsskolerne er oplevelsen af at opdage egne gemte eller glemte ressourcer. Her fortæller Maria og Amelia:

(...) Men produktionsskolen var det, der reddede mig. Det var det, der gjorde, at jeg begyndte at tro på, at jeg kunne ting. Jeg fandt ud af, at man godt bare måtte være, som man var. Og at man ikke behøvede at passe ind (Maria: 5).

(...) Og det gjorde jeg så [startede på produktionsskole], da jeg droppede ud af gymnasiet, og fandt ud af, at det var bare helt fantastisk for mig. At jeg kunne have et år, hvor jeg kunne få lov til at beskæftige mig med det, jeg godt kunne lide. Og finde ud af, at jeg faktisk havde nogle kompetencer. Og det tror jeg bare havde været godt, at det var det, jeg startede med.

I: Hvad var godt ved det?

A: At der var rum. Og at jeg kunne lave noget kreativt. Det var bare det, jeg havde brug for. Og brug for at mærke, at der også var et sted, hvor alt ikke handlede om fraværprocent (Amelia: 4).

Citaterne peger på flere ting. For det første at produktionsskolerne har en rummelig værdihorisont, hvor både Maria og Amelia oplever at deres personlige interesser, kompetencer og egenskaber kommer frem i lyset og bliver anerkendt af fællesskabet. For det andet, som Amelia mærker, at disse institutioner fungerer som en kontrast til det etablerede uddannelsessystem, hvor det først og fremmest er præstationerne, som udgør anerkendelsesgrundlaget. Maria fortæller videre, hvordan hun på produktionsskolen oplevede at blive mødt af lærerne med omsorg frem for fordømmelse:

(...) Når jeg kom blæst i skolen klokken 9 om morgenen, når jeg ikke havde sovet, så fik jeg lige lov til at sove branderten ud i en kasse, og så var jeg klar klokken 12. Der var ikke noget skæld ud, det hele var bekymring. Og det kunne jeg godt lide (...) (Maria: 5).

Maria fortæller, at produktionsskolen rummer en adfærd, der i ordinære uddannelsesinstitutioner ville blive stemplet som afvigende og uacceptabel. Hun erfarer, at på trods af hendes fejl, er hendes livsform og bidrag til fællesskabet stadig ønsket, hvilket styrker hendes selvværdsættelse. Hun fortæller videre:

Lærerne var ens venner. Lærerne passede på en. De så en for den, man var (...) Jeg fik fx lov til tit at gå en tur i timen eller lave mine ting udenfor. For jeg kunne ikke sidde stille. Og det har jeg altid haft svært ved. Det er også derfor, jeg ikke kan tage gymnasiet. For der skal man lære på den her måde. Og jeg lærer på en anden måde, end undervisere gør normalt (Maria: 5).

Med lærernes omsorg og respekt for forskellige læringsbehov oplevede Maria at føle sig inkluderet i fællesskabet, og at hendes bidrag til undervisningen faktisk blev opfattet som værdifuld og vigtig. Hun mener, at den ordinære uddannelsesvej, som gymnasiet, har en for rigid og strømlinet undervisningsform, som ikke på samme måde ville tage højde for hendes behov.

De unges oplevelser peger altså på, at selve produktionsskoleforløbet har været med til at styrke de pågældende unges selvværd og tro på, at de har noget værdifuldt at bidrage med, hvilket som bekendt er et vigtigt element ift. at de unge kan opbygge et godt selvforhold og blive socialt integreret i samfundet. Specialet undersøger ikke, hvorvidt de unge følte sig mere afklarede og rustede til at gennemføre et ordinært uddannelsesforløb efter forløbets afslutning, hvilket er produktionsskolen – og FGU's – overordnede formål. Man kan dog rejse en kritik af netop den grundlæggende præmis, at forløb som produktionsskoler og FGU skal ses som forberedende alternativ og middel til at blive sluset ind i det ordinære uddannelsessystem, hvor høje og rigide krav hersker. Mentaliteten afspejler præstationssamfundets logikker, hvor der er et kontant fokus på at opkvalificere sine kompetencer til at præstere på arbejdsmarkedet og bidrage til konkurrencestaten. I et anerkendelsesperspektiv kan man argumentere for, at disse gode, forberedende tilbud bliver en lappeløsning på et ekskluderende uddannelsessystem, som samfundet forventer at alle unge kommer igennem, men som ikke er indrettet på en måde, hvor betingelserne for at gennemføre og opnå anerkendelse er lige for alle. Man kan derfor argumentere for, at hvis man skal holde målsætningen om, at 90% af unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse inden 2030 (Børne- og ungdomsministeriet 2021b) inden for rammerne af det nuværende uddannelsessystem, så bør man tænke anerkendelsestanken ind i forbedringsmulighederne. Det man i hvert fald kan lære af de unges erfaringer i dette speciale er, at man som samfund bør arbejde for at videreføre de forberedende skolars inkluderende og

anerkendende praksisser med plads til forskellighed, og dermed styrke udsatte unges betingelser for anerkendelse i det ordinære uddannelsessystem.

Man kan afslutningsvist også rejse spørgsmålet, som i præstationssamfundet vil synes helt ude i hampen: SKAL alle unge, uanset sårbarhed og uanede mængder af forberedelse, opkvalificering og manglende lyst have ordinær uddannelse eller beskæftigelse? Eller bør man som samfund begynde at anerkende andre retninger i livet, end den ordinære uddannelses- og beskæftigelsesrettede sti som almindelige og ligeværdige?

Opsamling

Analysen viser, at fælles for ovenstående tilbud rettet mod socialt udsatte unge er, at informanterne i disse fællesskaber i høj grad oplever at opdage egne ressourcer og blive anerkendt for deres personlige egenskaber, præstationer og overbevisninger. Informanterne lægger vægt på betydningen af, at der i de sociale tilbud gives plads til og anerkendes andre værdier, læremåder og kompetencer, end hvad der vurderes anerkendelsesværdigt af resten af samfundet, hvilket betyder, at deres selvværdsættelse styrkes i disse fællesskaber. Selvom produktionsskolerne ikke eksisterer i samme form i dag, har jeg peget på potentialet i at videreføre den anerkendende praksis med et rummeligt læringsmiljø og øje for den enkeltes ressourcer til det ordinære uddannelsessystem. I det følgende afsnit vil jeg vende blikket mod det sociale system og diskutere, hvordan det sociale arbejde, i form af den direkte kontakt mellem socialarbejderen og de unge, kan styrkes til at forbedre de unges betingelser for anerkendelse.

Socialt arbejde som kilde til menneskelig opblomstring

Store dele af det sociale arbejde går igennem socialarbejderne, fordi det er her beslutninger, krav, tilsagn og afslag om den unges situation foretages. Som jeg har vist i det forgående og også vil uddybe i dette afsnit, har de unge ofte dårlige erfaringer med indsatsen fra socialarbejderne, men der er også eksempler på det modsatte. Er det tilfældigheder der gør, om de unge får en relevant indsats? Er det lovgivningen, der hæmmer en relevant indsats? Disse spørgsmål kan belyses ved at gå dybere ind i, hvad det sociale arbejde egentlig har til opgave og hvorfor den sociale indsats ofte ikke opleves meningsfuld for de udsatte unge.

Professor Emeritus Peter Høilund argumenterer i sin bog *Socialretsfilosofi - retslære for socialt arbejde* (2002) for, at målsætningen for det sociale arbejde ift. borgeren bør være at skabe de bedst mulige forudsætninger for, at det enkelte menneske på fri og værdig vis kan udfolde sit eget livsprojekt (Høilund 2002: 213-214). For at understøtte en sådan menneskelig opblomstring bør man, ifølge Høilund, forstå retten som et ufravigeligt grundlag herfor i den sociale praksis. Igennem den retlige orientering får borgerne nemlig de rettigheder og muligheder, de har krav på, hvilket også beskytter dem mod potentielle overgreb fra magtfulde myndigheder (Høilund 2002: 146). Imidlertid peger Høilund på, at denne forståelse for vigtigheden af retstænkningen i dag er erstattet af mere individuelle, subjektive principper, hvilket kan medvirke til at forklare moralske krænkelser i myndighedskontakten (Høilund 2002: 128).

Det sociale arbejdes kulturelle selvforståelse

Høilund belyser, hvordan det sociale arbejdes felt har undergået en udvikling fra et mere princip- og regelorienteret fokus til en orientering mod vigtigheden af socialarbejdernes subjektive, terapeutiske kompetencer (Høilund 2002: 126-127). Med denne udvikling sker der en forskydning i holdningsdannelsen fra et samfundsperspektiv til en mere psykologisk orientering, hvor socialarbejderens egne følelser og holdninger i højere grad sætter sig igennem i mødet med borgeren (Høilund 2002: 128). Høilund kalder dette en 'identifikationsmoral', hvor antagelsen er, at en holdningsmæssig afklaring hos socialarbejderen selv vil åbne op for identifikation, omsorgsfuldhed og menneskeligt hensyn i det sociale arbejdes praksis (Høilund 2002: 127). Det lyder umiddelbart som et godt etisk fundament, og Høilund understreger også vigtigheden af socialarbejdernes psykologiske evner til at forstå og fortolke borgerens livssituation - uden disse kompetencer kan socialrådgiveren ikke medinddrage borgeren (Høilund 2002: 146). Godt socialt arbejde forudsætter således *både* terapeutiske perspektiver og instrumentelle kompetencer.

Faren opstår, ifølge Høilund, når socialarbejderen påtager sig rollen som borgerens advokat i kampen mod det system, som hun selv er en del af (Høilund 2002: 131). Fordi socialarbejderen i høj grad bygger sin tilgang til sagsbehandlingen på egne normative holdninger og fortolkninger og samtidig er en del af forvaltningskulturen og den sociale magtstruktur, er der en øget risiko for, at der sker en magtfordrejning i mødet med borgeren (Høilund 2002: 128).

Institutionens stærke normsystemer og logikker kan nemt trænge igennem socialarbejderens gode intentioner og terapeutiske tilgang i sagsbehandlingen, når de ikke er rygdækket af den nødvendige saglige, juridiske tænkning. Det betyder, at i socialarbejderens forsøg på at beskytte borgeren mod 'systemet' og 'loven', kan hun paradoksalt nok ende med at adoptere og praktisere en tilgang i sagsbehandlingen, som er baseret på de selvsamme normer og logikker, som hun havde intentionen om at beskytte borgeren imod.

Denne konflikt mellem ansvaret for systemets interesser på den ene side og omsorgen for borgeren på den anden betegner Høilund *kærlighedskamp* (Høilund 2002: 72). Socialarbejderen må 'kæmpe' for ikke at lade sin internalisering af samfundsinstitutioners forestillinger om det gode liv sive ind i mødet med borgeren men bevare en åbenhed og leve sig ind i borgerens livsverden (Høilund 2002: 178). Den svære disciplin ligger i at finde en balance mellem at skabe et fortroligt fællesskab med borgeren om at skabe gode løsninger og samtidig kunne stå til ansvar over for institutionen om, at den endelige afgørelse er faglig korrekt (Høilund 2002: 72-73).

En faglig opgave eller et ligeværdigt menneske

Ifølge Høilund kan socialarbejdere tilgå mødet med borgeren på to måder. Enten ved at møde borgeren som en faglig opgave, som tilpasses socialarbejderens velkendte forestillingsverden, eller også ved at møde borgeren som et ligeværdigt menneske (Høilund 2002: 74-75). Jeg har i specialets anden analyse belyst mange eksempler på den slags møder, hvor de udsatte unge oplever at blive usynliggjort i processen og dermed ikke set som mennesker med rettigheder og værdighed. Følgende citat fra Selina opsummerer en kassetænkning, som er gennemgående for de unges oplevelser med det sociale system:

S: Man sætter hinanden i bokse. Dig og mig kan godt komme i samme kasse, selvom vi er to vidt forskellige mennesker og har to vidt forskellige problemer, så kan vi stadig godt komme i samme kasse. Og det synes jeg bare ikke er i orden. Der er måske ting, du kan klare bedre, end jeg kan klare. Hvis vi kommer i samme kasse, så forventer de, at jeg skal kunne det samme, som du kan. Og det kan jeg ikke. Det ville jeg ikke kunne. Jeg hader det ord 'kasser'. Men tag os individuelt. Måske skal jeg det ene sted, og måske skal du det andet sted, og måske når vi den samme vej.

I: (...) Hvorfor tror du ikke, de gør det?

S: Det er nemmere bare at putte os i den samme kasse. Det er ligesom at sidde nede i Netto og køre os igennem som en pakke leverpostej eller en pakke salami. Eller bacon. Man bliver ikke altid hørt (Selina: 16).

Denne slags tilgang til sagsbehandlingen er ofte præget af en manglende eller mekanisk inddragelse af borgeren og en samtaledynamik, hvor socialarbejderen fremstår som specialisten og entydigt afgør sagens udfald. Det betyder, ifølge Høilund, at samtalen er styret af en skjult dagsorden, hvor socialarbejderen forsøger at presse de unge ned i en kategori, som det er nemt for socialarbejderen at håndtere (Høilund 2002: 74-75). Gennemgående for mit interview med Morten og Denise er deres oplevelse af et socialt system, som har en mere eller mindre tilfældig og usaglig tilgang til sagsbehandlingen:

(...) Jeg har fundet af, efter jeg har været i tre forskellige kommuner, at det handler virkelig meget om held. Om man er så heldig at få en god sagsbehandler, at ens ansøgninger lige rammer den rigtige på hovedkontoret og sådan. Så det er sådan lidt hip som hap. Hvis jeg rammer de rigtige, og hvis jeg er heldig, at de rigtige sidder med mine sager, så tror jeg godt, jeg kan nå langt forholdsvis hurtigt (...) (Denise: 18).

Jeg er rimelig god til at gennemskue retorik og hvornår folk bulshitter. Når folk ikke ved, hvad de taler om. Man kan ret hurtigt stille nogle spørgsmål til de ting, folk siger, og så høre om de er overbevisende i den måde, de svarer på. Der har jeg bare fundet ud af, der er rigtig mange, der sidder i det offentlige, som ikke ved en skid om, hvad reglerne egentlig er. De får bare at vide af deres chef, at det er sådan her vi gør, når de ting sker. Det er sådan her, vi behandler folk (...) (Morten: 10).

Morten fortæller, at han ved at spørge kritisk ind til socialarbejdernes argumentation i myndighedskontakten får en oplevelse af, at de ikke har sat sig grundigt ind i lovgivningen, som de argumenterer ud fra. Han oplever derimod, at de orienterer sig mod overordnede normsystemer og praksisser, som hersker i institutionskulturen. Også Denise oplever, at socialarbejderne ikke altid har tiltrækkelig viden om de regler, de tager i brug i

sagsbehandlingen. Et eksempel herpå kan ses i forbindelse med, at kommunen forsøgte at gennemtvinge en flytning fra Denises bosted til en udslusningslejlighed:

(...) Og så igen er det en fordel, at min mor har en faglig baggrund, så hun kan sige 'i forhold til den her paragraf, så er det faktisk ikke rigtigt, det i gør'. Og det kunne man også godt mærke i efteråret, da vi kæmpede for, at jeg ikke skulle smides ud, at det syntes de var lidt irriterende, at hun rent faktisk vidste, hvad hun snakkede om (Denise: 13).

Hvorvidt kommunen faktisk handlede i strid med de eksisterende regler på området, kan jeg naturligvis ikke vurdere, men Denise oplevede, at kommunen i den givne situation ikke havde tilstrækkelig forståelse af (formålet med) den konkrete lovgivning. Følger man Høilund, eksisterer der en udbredt manglende forståelse for hensigten bag lovgivningen, og hvordan den retlige regulering bør indgå i det sociale arbejde (Høilund 2002: 129). Det er et problem, fordi der netop kan ligge en vigtig, etisk fordring bag lovgivningen ift. at skabe de bedste udviklingsbetingelser for borgeren, som socialarbejderen kunne have valgt at bruge til at skabe menneskelig opblomstring hos Denise. I stedet oplever hun, at kommunen forsøger at bruge lovgivningen til at få hende hurtigst muligt 'videre i systemet' uden hensynstagen til hendes egne behov, hvilket modarbejder visionen for det sociale arbejde. Den manglende sans for retstænkning kan altså, ifølge Høilund, lede til en social magtfordrejning, hvor socialarbejderne funderer beslutninger på usaglige hensyn (Høilund 2002: 132).

Det sociale arbejde må styrkes gennem kærlighedskamp

I modsætning til ovenstående eksempler kan socialarbejderen også vælge at anlægge en anden tilgang med en etisk god kommunikation i sagsbehandlingen, ved at anstrenge sig for at leve sig ind i borgerens livsverden. Ved at skabe et fællesskab med borgeren er der bedre forudsætninger for at omsætte den sociale retsorden til fordel for borgeren på en etisk god og faglig korrekt måde (Høilund 2002: 75). Netop sådan en tilgang har Denise oplevet:

(...) Jamen hun [sagsbehandleren] gik above and beyond for mig. Hun gjorde virkelig alt, hvad hun kunne. Og sørgede for at læse alt igennem til punkt og prikke, så vi virkelig fik udnyttet og squeezet alt kraft ud af det, som systemet kunne tilbyde mig. Hun var bare rigtig, rigtig god. Jeg kunne altid kontakte hende også i weekenden, hvis jeg havde nogle

spørgsmål. Hun fik bevilget mit efterskoleophold, så det blev betalt stort set det hele. Hun fik bevilget mit bosted. Alle de her forskellige ting. Og meget støttende og forstående og talte virkelig min sag (...) (Denise: 11-12).

Denise oplevede at blive inddraget i sagsbehandlingen ved, at socialarbejderen fremlagde al relevant fagligt materiale for hende og dermed skabte en gennemsigtighed i processen. Ifølge Høilund undgås der at køre med en skjult dagsorden, som har til hensigt at presse de unge ind i velkendte kasser og skabe hurtige og effektive men usaglige løsninger (Høilund 2002: 74-75). Man kan umiddelbart sige, at socialarbejderen har påtaget sig rollen som advokat for Denise, men i modsætning til tendensen hvor advokatrollen skifter fra forsvar til anklager, peger Denises oplevelse på, at hun har orienteret sig grundigt i lovgivningen og bruger retten som grundlag for – i fællesskab med Denise - at finde de bedst mulige løsninger for hende. For som Denise udtrykker i citatet, så fik vi ”udnyttet og squeezet alt kraft ud af det, som systemet kunne tilbyde mig”. Det empiriske eksempel understreger potentialerne i det sociale arbejde, da den sociale retsorden nemlig kan give et fortolkningsrum, der kan understøtte menneskelig opblomstring (Høilund 2002: 131).

Opsamling

Følger man Høilund, er foregående analyser af informanternes negative oplevelser med det sociale system ikke først og fremmest et spørgsmål om en rigid lovgivning, hvis ensidige mål er maskinel og meningsløs aktivering af unge til uddannelse og beskæftigelse, men snarere om socialarbejdernes misvisende brug af lovgivningen, samt om den kultur, der danner sig om det sociale arbejdes mål i forvaltningerne. Når man fra det sociale arbejdes side ikke arbejder sagligt og juridisk og lader sine gode hensigter finde sine begrundelser i reel lovgivning, er der nemlig en stor risiko for, at der kan opstå en social magtfordrejning, så der praktiseres socialt arbejde, som har en negativ indvirkning på borgerens liv. Hvis man tog social- og beskæftigelseslovgivningen mere alvorligt, ville man, ifølge Højlund, kunne undgå mange af krænkelsoplevelserne blandt de unge, og i stedet styrke deres anerkendelsesbetingelser og understøtte menneskelig opblomstring.

Delkonklusion

Med denne sidste analyse har jeg nu besvaret anden del af min problemformulering: "Hvordan kan de unges anerkendelsesbetingelser styrkes samfundsmæssigt?" Jeg har først diskuteret betydningen af forskellige sociale og uddannelsesmæssige tilbud, som mine informanter har fremhævet som centrale for deres trivsel og mulighed for at realisere sig selv imod det gode liv. Analysen peger på, at fælles for disse tilbud er, at de praktiserer idealet om social integration ved at anerkende de unges forskellige livsopfattelser, egenskaber og behov, og dermed ser ressourcer frem for begrænsninger. Den rummelige mentalitet, som hersker i disse fællesskaber, argumenterer jeg for i allerhøjeste grad bidrager til at styrke de udsatte unges anerkendelsesbetingelser, hvorfor man med fordel kan tænke i at udbygge og udbrede en sådan tilgang til resten af samfundet for at udvide normalitetsforståelsen og skabe mere inkluderende kriterier for anerkendelse. Afslutningsvist har jeg vendt blikket mod relationen mellem de unge og det sociale system, da mange af de unges krænkelsoplevelser sker i myndighedskontakten. Her har jeg med udgangspunkt i Høilunds tanker diskuteret, hvordan socialarbejdere i for ringe grad orienterer sig imod og bruger retstænkning til at understøtte det sociale arbejdes målsætning om at skabe de bedst mulige forudsætninger for, at borgeren kan udfolde sig eget livsprojekt. Analysen peger på, at den mangelfulde sans for retstænkning medfører, at forvaltningens kulturelle normer og værdier (om uddannelse og beskæftigelsesindsatser som entydige svar på udsatte unges udfordringer), sætter sig igennem i sagsbehandlingen med de unge. Et eksempel peger dog på det sociale arbejdes forbedringsmuligheder, hvor en socialarbejder balancerede en hhv. terapeutisk og rettighedsorienteret tilgang til sagsbehandlingen og brugte den sociale retsorden til at understøtte menneskelig opblomstring og styrke betingelserne for anerkendelse.

Kapitel 6: Konklusion

I dette kapitel vil jeg opsummere og sammenfatte specialets teoretiske og analytiske pointer i en konklusion med henblik på at besvare problemformuleringen, der lyder som følger: *Hvordan oplever og håndterer socialt udsatte unge det senmoderne samfunds krav og forventninger til ungdomslivet, og hvordan kan de unges anerkendelsesbetingelser styrkes samfundsmæssigt?*

Specialets teoretiske ramme har bidraget til at besvare min problemformulering ved at vise, hvordan en række samfundsmæssige fejludviklinger har medført nye former for krav og belastninger og vanskeliggjort socialt udsatte unges anerkendelsesbetingelser. I det senmoderne samfund er anerkendelsesværdige præstationer og egenskaber bundet op om snævre krav til individet som selvstændighed, disciplin og omstillingsparathed. Honneths anerkendelsesteori har bidraget til at besvare problemstillingen ved at vise, at de nye betingelser for anerkendelse medfører en stor risiko for krænkelsoplevelser blandt udsatte unge, og vanskeliggør deres mulighed for at bevæge sig ud af udsathed og opnå et godt liv. Alain Ehrenbergs teori om det udmattede selv har bidraget til at forklare, hvordan informanternes jagt på anerkendelse og det senmoderne samfunds krav om autentisk selvrealisering leder til en udmattelse blandt de unge, der sætter sig igennem som psykiske lidelser samt en stagnation eller forværring af deres udsatte situation.

Problemformuleringen er søgt besvaret gennem tre analysedele, hvoraf analyse 1 og 2 har bidraget til at besvare første halvdel. Første analyse viser, at informanterne i vid udstrækning har internaliseret præstationssamfundets fordring om, at autentisk selvrealisering er en central og uundgåelig del af ungdomslivet, og at ansvaret herfor kun ligger hos den unge selv. Med konstante forsøg på at efterleve de anerkendelsesværdige normer om autentisk selvrealisering, at gennemføre en gymnasial uddannelse og indgå i et rigt socialt liv, oplever de unge en følelse af utilstrækkelighed og udmattelse, som for flere af informanterne leder til handlingslammelse og depression. Anden analyse viser, at informanterne oplever et socialt system, hvis ensidige orientering mod uddannelse og beskæftigelse negligerer og ignorerer de unges behov for anerkendelse. De fleste unge oplever hyppige krænkelser i mødet med det sociale system, hvor de oplever ikke at blive behandlet som respekterede og ligeværdige personer, der kan bidrage med noget værdifuldt til fællesskabet. Det kommer bl.a. til udtryk

ved en vrede og frustration over ikke at blive taget alvorligt, og at blive usynliggjort og stigmatiseret. Krænkelserne nedbryder informanternes selvtillid og selvværd, som potentielt kan bidrage til en forværring af deres udsatte situation.

De to analyser viser, at der er en forskel i, hvordan informanterne håndterer samfundets krav til ungdomslivet. De mere ressourcestærke unge forsøger i højere grad at leve op til ungdomslivets generelle normer, mens de mere sårbare unge oplever forventningerne som virkelighedsfjerne og urealistiske at efterleve i forhold til deres livssituation. I mødet med det sociale system forsøger samtlige udsatte unge at tage kampen om anerkendelse, når de oplever krænkelser men oplever som oftest at tabe. Analysen peger dog på, at de mere ressourcestærke unge har lidt bedre muligheder for at vinde anerkendelseskampene og få deres behov set.

Tredje og sidste analyse har undersøgt, hvordan man samfundsmæssigt kan styrke de unges anerkendelsesbetingelser og har bidraget til at besvare anden halvdel af min problemformulering. Analysen viser for det første, at informanterne fremhæver sociale tilbud rettet mod udsatte unge som centrale ift. at skabe en positiv forskel i deres liv. Fælles for tilbuddene er, at de tilbyder et rummeligt og anerkendende fællesskab for de udsatte unge, som ikke kan eller vil leve op til de ordinære anerkendelsesværdige kriterier i samfundet. Med en bredere forståelse for de unges forskellige behov og forestillinger om det gode liv oplever informanterne bedre muligheder for at indgå i gensidige anerkendelsesrelationer. For det andet har jeg diskuteret, hvordan de unges krænkelsoplevelser kan være et udtryk for en grundlæggende manglende sans for retstænkning i det sociale system. Analysen peger på, at når socialarbejdere ikke anlægger en etisk og faglig ansvarlig tilgang til den sociale retsorden, har institutionskulturens og socialarbejderens egne subjektive forestillinger om det gode liv frit spil ift. at påvirke beslutningsgrundlaget i sagsbehandlingen, hvilket øger risikoen for krænkelsoplevelser hos de udsatte unge. På den måde modarbejder den sociale praksis det sociale arbejdes vision om menneskelig opblomstring og er med til at vanskeliggøre de udsatte unges betingelser for anerkendelse.

Når det normale bliver unormalt

Jeg vil afslutningsvist fremhæve en hovedpointe, som jeg anser som det væsentligste fund i undersøgelsen. Det senmoderne samfund synes at operere ud fra en meget snæver

normalitetsforståelse, som i høj grad bidrager til at skubbe udsatte unge længere og længere ud på kanten af samfundet. For at være en anerkendt del af det normale fællesskab er det nødvendigt at udvise præstationsevne, orienteringsevne og handlekraft. Denne normalitetsforståelse er allestedsnærværende: På arbejdsmarkedet, i det sociale system, i uddannelsesinstitutioner og ikke mindst hos de unge selv. Analysen viser, at de unge i høj grad orienterer sig mod og sammenligner sig selv ud fra 'det normale'. Det er der som sådan ikke noget mærkeligt i, men når kriteriet for normalitet begynder at tage form af det perfekte og ekstraordinære frem for det gennemsnitlige, så er udsigterne for at socialt udsatte unge kan inkluderes i fællesskabet meget ringe.

Specialets undersøgelse peger derfor på et behov for at stoppe op og kigge kritisk på denne udvikling. Selvom der er gode initiativer, som udfordrer normalitetsforståelsen og anerkender de unges forskellighed, er der brug for at skabe en større rummelighed over for andre livsformer og forståelser af det gode liv. Her må man både vende blikket mod det sociale system, hvor udsatte unge i høj grad forsøges styret ind på en normalitetssti med en ensidig orientering mod ordinær uddannelse og beskæftigelse, samt arbejde på at udbrede en mere rummelig normalitetsforståelse i hele samfundet.

Alt i alt kan jeg konkludere, at socialt udsatte unge i høj grad oplever samfundets krav og forventninger til ungdomslivet som belastninger, der hæmmer deres mulighed for at bevæge sig ud af deres udsatte position og opnå det gode liv. Samfundets normer og krav til ungdomslivet hænger sammen med en meget snæver normalitetsforståelse, som medvirker til at vanskeliggøre de unges anerkendelsesbetingelser og ekskludere dem fra fællesskabet. Undersøgelsen konkluderer desuden, at tilbud målrettet socialt udsatte unge tilbyder en bredere normalitetsforståelse, som er helt afgørende for, at de unge kan indgå i gensidige anerkendelsesrelationer. Specialet peger på et behov for, at denne anerkendende mentalitet og praksis udbredes bredere i samfundet, som kan nyde godt af ressourcerne fra de mennesker, som ikke følger den ordinære og snævre vej i livet.

Litteraturliste

Ehrenberg, A. (2010): *Det udmattede selv – Depression og samfund*. Informations Forlag. 1. udgave, 1. oplag.

Børne- og Undervisningsministeriet (2020): *Flere erhvervsrettede tilbud og muligheder*.

Lokaliseret d. 7. december 2021 på: <https://www.uvm.dk/erhvervsuddannelser/adgang-og-optagelse/flere-erhvervsrettede-tilbud>

Børne- og Undervisningsministeriet (2021a): *Statistik om produktionsskoleforløb*. Lokaliseret d. 7. december 2021 på: <https://www.uvm.dk/statistik/oevrige-ungdomsuddannelser-og-forberedende-forloeb/statistik-om-produktionsskoler>

Børne- og ungdomsministeriet (2021b): *Den uddannelsespolitiske målsætning*. Lokaliseret d. 20. december 2021 på: <https://www.uvm.dk/forberedende-grunduddannelse/skoleudvikling/baggrund-for-fgu/den-uddannelsespolitiske-maalsaetning>

Boje, T. P. og Ejrnæs, A. (2015): "Nye sociale risici, nye tendenser i social- og arbejdsmarkedspolitikken" i *Ulige vægt – arbejde og familie i Europa*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne. 1. udgave, 2. oplag.

Christensen, B. M. (1994): *At interviewe for at lære*. Institut for Statskundskab. Undervisningsserie 1994/2.

Fountain House (u.å.) *Ungehuset Fontana*. Lokaliseret d. 6. december 2021 på: <https://fountain-house.dk/ungehuset-fontana/>

Görlich, A.; Pless, M.; Katznelson, N. og Graversen, L. (2019): *Ny udsathed i ungdomslivet – 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge*. Hans Reitzels Forlag. 1. udgave, 1. oplag.

Honneth, A. (2006): *Kamp om anerkendelse*. Hans Reitzels forlag. 1. udgave, 6. oplag.

Honneth, A. (2003): "Den individuelle friheds patologier" i Rasmus Willig (red.): *Behovet for anerkendelse – en tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag. 1. udgave, 4. oplag

Høilund, P. (2002): *Socialrettsfilosofi – retslære for socialt arbejde*. Gyldendal Uddannelse. Socialpædagogisk Bibliotek. 1. udgave, 2. oplag.

Juul, S. (1996): *Sårbarhedsskabende træk i det moderne samfund, et essay*. Socialforskningsinstituttet, København

Juul, S. (2012): "Hermeneutik" og "Nyere kritisk teori" i Juul, S. og Pedersen, K. B. *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori*. Hans Reitzels forlag. 1. udgave, 3. oplag

Juul, S. (2016): "Afvigelse og socialpolitik i diagnosesamfundet" i Iver Hornemann Møller og Jørgen Elm Larsen (red.): *Socialpolitik*. 4. udgave. København. Hans Reitzels Forlag.

Juul, S. (2017): *Selvets kultur*. Hans Reitzels forlag. 1. udgave, 1. oplag.

Jørgensen, J. B. (2018): *Unge fylder mere og mere i stofmisbrugsbehandlingen*. KL. Lokaliseret d. 16. december på: <https://www.kl.dk/nyheder/momentum/2018/unge-fylder-mere-og-mere-i-stofmisbrugsbehandlingen/>

Katznelson, N.; Jørgensen, H. E. D. og Sørensen, N. U. (2015): *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?* Aalborg Universitetsforlag (Ungdomsliv; nr. 1).

Mik-Meyer, N (2018) i hæftet *Når udsatte borgere møder velfærdssystemet – omfang, udgifter og dilemmaer*. VIVE – det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd. Lokaliseret d. 27. december 2021 på: <https://www.vive.dk/media/pure/10156/2119506>

Mørch, S. (2010): "Ungdomsforskningen som perspektiv og mulighed". *Psyke & Logos*, 31(1), 11-44.

Nielsen, V. B. (2017): *Unge på kanten: Et kvalitativt casestudie af en gruppe unge i udsatte positioner, som handler, søger indflydelse og udfordrer det sociale arbejde på den uddannelses- og beskæftigelsespolitiske frontlinje*. Aalborg Universitetsforlag.

Ombold (u.å.). *Om Ombold*. Lokaliseret d. 6. december 2021 på: <http://ombold.dk/ombold/>

Pedersen, O. K. (2011): "Skolen og den opportunistiske person" i *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels Forlag.

Petersen, A. (2016): *Præstationssamfundet*. Hans Reitzels forlag. 1. udgave, 1. oplag.

Petersen, A. (2016) i artiklen: *Hurtigere, højere, stærkere: Vi skal alle præstere mere – og det gør os syge* / Jens Rebensdoff udgivet i Berlingske. Lokaliseret d. 16. december 2021 på <https://www.berlingske.dk/samfund/hurtigere-hoejere-staerkere-vi-skal-alle-praestere-mere-og-det-goer-os-syge>

Poulsen, B. (2016): "Semistrukturerede interview" i *Metoder i samfundsvidenskaberne* Kristensen, Catharina J. Og Hussain, M. Azhar 2016 (red). 1. udgave. Samfundslitteratur.

Regeringen (2021): *Danmark kan mere I*. Lokaliseret d. 15. december på: https://fm.dk/media/25141/danmark-kan-mere-1_web-a.pdf

Sjursen, J. (2019): *Kronik: Disse fire fokuspunkter kan give bedre hjælp til udsatte*. Rådet for Socialt Udsatte. Lokaliseret d. 23. december på: <https://www.udsatte.dk/aktuelt/nyhedsside/kronik-disse-fire-fokuspunkter-kan-give-bedre-hjaelp-til-udsatte>

Sørensen, N. U; Pless, M.; Katznelson, N.; Nielsen, M. L (2017): *Picture perfect - Præstationsorienteringer blandt unge i forskellige ungdomslivskontekster*. Aalborg Universitet

Taylor, C. (2002): *Modernitetens ubehag – autencitetens etik*. Århus. Forlaget Philosophia.

Wilkinson, R. og Pickett, R. (2011): *Lighed – hvorfor alle klarer sig bedre i mere lige samfund*. Informations Forlag